

บทสรุป

การศึกษา คือเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้ความเชื่อทางสังคมด้วยอักษรวิธี หรือระบบสื่อสารในสังคมรูปแบบต่าง ๆ การศึกษาในสังคมไทยจึงได้พัฒนาโครงสร้างตามการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม ในสังคมสมัยรัตนโกสินทร์ที่มีแหล่งศูนย์กลางความเชื่อทางสังคม อยู่ตามวัดและวังหรือบ้านของผู้ปกครองในศูนย์กลางเขตต่าง ๆ การศึกษาจึงเป็นไปอย่างจำกัดสำหรับผู้รับการศึกษาและเพื่อรักษาสภาพสังคมด้วยการถ่ายทอด ความคิดทางสังคมอันเนื่องด้วยความเชื่อทางพุทธศาสนา และขนบการปกครองแบบจารีตของศูนย์กลางรัฐ ซึ่งกระจายไปตามภูมิภาคต่าง ๆ

ลักษณะทางการศึกษาโดยเฉพาะอย่างยิ่งการศึกษ้อักษรวิธี ซึ่งเป็นสิ่งที่วิเคราะห์มาโดยตลอดในวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ ได้เปลี่ยนแปลงไป เมื่อสังคมไทย มีการเปลี่ยนแปลงระบบบริหารราชการแบบใหม่ สร้างอำนาจรัฐรวมศูนย์ แบบรัฐชาติ การศึกษ้อักษรวิธี เริ่มมีบทบาทและอิทธิพลในสังคมไทย ทั้งนี้เนื่องจากผู้นำรัฐต้องการผู้รู้หนังสือให้เข้ามาเป็นกลไกอำนาจรัฐ ในการบริหารราชการที่ได้จัดการขึ้นตามแบบแผนตะวันตก การศึกษาระบบโรงเรียน จึงได้รับการจัดตั้งขึ้นจากรัฐบาล โดยมีการพัฒนารูปแบบและเป้าหมายของการศึกษาแบ่งเป็น 2 ระดับ คือการศึกษาพื้นฐานที่ยังคงใช้วัด เป็นองค์การการศึกษาเสริมกับการศึกษาระดับสูงซึ่งเป็นโรงเรียนหลวงที่รัฐจัดการขึ้น เพื่อผลิตคนป้อนระบบราชการโดยตรง เป้าหมายของการศึกษานี้ ส่วนหนึ่ง เป็นการสร้างความรู้วิทยาศาสตร์ตามแบบสมัยใหม่ และอีกส่วนหนึ่ง เป็นการปลูกฝังอุดมการณ์ทางสังคม เพื่อสร้างพลเมืองดีของรัฐ ด้วยการเน้นอุดมการณ์รวมศูนย์ภายใต้สถาบันพระมหากษัตริย์

โครงสร้างการศึกษานี้ ได้รับการพัฒนาต่อมาให้เป็นแบบทันสมัยโดยแยกองค์การจัดตั้ง เป็นระบบโรงเรียนออกจากวัดอย่าง เห็นได้ชัดมีกระบวนการและรูปแบบการจัดการ เป็นแบบแผนเดียวกัน โดยเน้นอุดมการณ์ทางสังคมแบบรัฐชาติที่มีความเชื่อร่วมศูนย์กลางอยู่ที่องค์พระมหากษัตริย์ และความสำนึกของความเป็นชนชาติเดียวกัน โดยที่ยังรักษาเป้าหมายทาง

การศึกษา คงสภาพความสัมพันธ์ทางสังคมแบบเดิม พร้อมกันนั้นยังจัดการศึกษาใหม่บทบาท
ในการพัฒนาชาติให้เจริญด้วยการสร้างชนชั้นกลางขึ้นจากการศึกษาวิชาชีพนอกเหนือจาก
การเป็นข้าราชการ ซึ่งโครงการนี้ก็ไม่สัมฤทธิ์ผลนัก เพราะในขณะที่การเปลี่ยนแปลง
สภาพสังคมขั้นพื้นฐานอยู่ในระดับที่เชื่องช้า ชนชั้นกลางจากระบบการศึกษาจึงกระจุกตัวอยู่
แต่ในระบบราชการ ไม่อาจกระจายออกไปสู่อาชีพอื่นได้มาก เมื่อระบบราชการเริ่มมี
โอกาสที่ปิดแคบลง รวมทั้งนโยบายการบริหารราชการซึ่งไม่สามารถสร้างความสมดุล
ระหว่างกลุ่มข้าราชการอันประกอบด้วยพวกเจ้านายและขุนนาง เดิมกลุ่มหนึ่งกับพวกชนชั้น
กลางข้าราชการรุ่นใหม่ สภาวะการณ์ก่อให้เกิดความขัดแย้งทางความคิด จนนำไปสู่การ
เปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ดังได้กล่าวมาแล้ว

การศึกษาที่รัฐจัดการขึ้น จึงมีผลกระทบอันเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของ
อำนาจอธิปไตย ซึ่งผู้นำรัฐก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ก็ตระหนักในปัญหานี้ดีพอ
สมควรแก่ใจ ๆ กรมหมื่นพิทยลาภพฤฒิยากร เสนาบดีกระทรวงธรรมการคนสุดท้ายก่อนเปลี่ยน-
แปลงการปกครอง ได้เสนอโน้มนโยบายการศึกษาแบบชาตินิยม ที่พรรคประชาธิปัตย์จัดขึ้นในอดีตรัฐ
โดยนำมาดัดแปลงการจัดการศึกษาของรัฐ เพื่อให้ผู้นำรัฐสามารถควบคุมระเบียบสังคม
ด้วยการถ่ายทอดความคิดชาตินิยมรวมศูนย์ภายใต้สถาบันพระมหากษัตริย์ ตามระบอบ
สมบูรณาญาสิทธิราชย์ แต่รัชกาลที่ 7 กลับทรงไม่แนพระทัยว่า ในเวลานั้นจะหันมาสอน
"คนไทยให้นิยมการปกครองอย่าง Absolute monarchy ไทหรือ?" ทรงเห็นว่า เป็น
เวลาที่สายเกินกาล เพราะ "ความนิยมและนับถือในพระองค์สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินอย่าง
ที่เคยเป็นมาแต่ก่อน ฉันเห็นว่า จะกลับฟื้นขึ้นอย่างแต่ก่อนไม่ได้อีกแล้ว เพราะคนที่เคยเป็น
บิดาของเด็ก ๆ ที่กำลังเรียนอยู่เดี๋ยวนี้ เคยชินและชอบการนินทาพระเจ้าแผ่นดินเสียจนคิด
ตัวแล้ว" ทั้งนี้เนื่องจากสภาพบรรยากาศการปกครองของสังคมไทยที่เปิดกว้าง สำหรับ
วิธีการ "democracy หลายนอย่าง" ดังนั้นควรหันกลับไปใช้วิธีการแบบ "Fascist"
นั้นเป็นไปไม่ได้ การปรับตัวที่ดีที่สุดของผู้นำรัฐ คือ การเร่งดำเนินการ "เปลี่ยนเป็น

Constitutional Monarchy" และจัดให้ "การศึกษาดำเนินไปทางนั้น"¹

อย่างไรก็ตามสภาพการปรับตัวเพื่อลดความขัดแย้งทางสังคมของผู้นำรัฐเมทัน
 ตอการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ถึงแม้ว่าหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง
 คณะราษฎรจะได้ประกาศอุดมการณ์หลัก 6 ประการ ที่ให้ความสำคัญต่อการศึกษาประการ
 หนึ่งด้วย แต่ในทางปฏิบัติความขัดแย้งกันภายในกลุ่มผู้นำรัฐสมัยหลัง พ.ศ. 2475 ทำให้
 นโยบายการบริหารประเทศไม่ได้ให้ความสนใจต่อการศึกษา ระบบโรงเรียนในบทบาทของ
 การพัฒนาความเจริญขั้นพื้นฐานของประเทศเลย ยิ่งในสมัยที่รัฐบาลภายใต้การปกครอง
 ระบอบทหาร บทบาทของโรงเรียนในค่านิยมถูกละเลยโดยสิ้นเชิง การศึกษาระบบโรง-
 เรียนซึ่งสามารถขยายองค์ออกไปได้ทั่วอาณาเขตและถูกกำหนดให้มีความสัมพันธ์ต่อชีวิต
 ของราษฎรทุกระดับจึงมีบทบาทเป็นแค่เพียงกลไกเครื่องมือของอำนาจรัฐในการสร้างบุคคลา-
 กร เพื่อความมั่นคงทางการเมืองของรัฐบาลในทุกยุคทุกสมัย.

¹ หจข., ร.7 ศ. 1/1, พระองค์เจ้าธานีนิวัติ สอนบันทึกโครงการศึกษาพร้อม
 กับความเห็นของนายสุโขสาลีนี้ แสดงนโยบายและอุปสรรคแห่งการศึกษาของอิตาลีโดย
 วันที่ 26 พฤษภาคม 2475.

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บรรณานุกรม

1. เอกสารชั้นต้น

1.1 เอกสารที่ยังไม่ได้พิมพ์

หอจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ 5 พท. 1/6.

เอกสาร เบ็ดเสร็จกรมแผนที่ โรงเรียนกรมแผนที่สระปทุม

- _____ เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ. 1 เบ็ดเสร็จกระทรวงศึกษาธิการ
- _____ เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ. 2 ทรวจและจัดโครงการศึกษา
- _____ เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ. 3 แปลปริยัติธรรม
- _____ เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ. 10 ก. ตั้งและลาออกจากสมณศักดิ์
ข. ตั้งและย้ายเจ้าอาวาส
- _____ เอกสารรัชกาลที่ 5 ศ. 12 การจัดการศึกษาและศาสนา
- _____ เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ. 1 เบ็ดเสร็จกระทรวงศึกษาธิการ
- _____ เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ. 2 ประกาศและ พ. ร. บ.
- _____ เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ. 4 โรงเรียน
- _____ เอกสารรัชกาลที่ 6 ศ. 10 การจัดการศาสนาและการศึกษา
- _____ เอกสารรัชกาลที่ 6 ย. 1 เบ็ดเสร็จกระทรวงยุติธรรม
- _____ เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ. 1 เบ็ดเสร็จกระทรวงศึกษาธิการ
- _____ เอกสารรัชกาลที่ 7 ศ. 2 ประกาศและ พ. ร. บ.
- _____ กส. 2 กรมบัญชาการ
- _____ กส. 4 แผนกหนังสือเก่า
- _____ กส. 7 กรมแผนที่
- _____ กส. 10 บริษัทผูกคลองและคุนาศยาม

พหุจดหมายเทศแห่งชาติ. กส. 11 กรมคลอง

- ___ . กส. 13 กรมเพาะปลูก
- ___ . กส. 15 กองเลขานุการ
- ___ . ศธ. 50 โรงเรียนในเขตหลวง
- ___ . ศธ. 52.1 โรงเรียนพาณิชยการวัดแก้วฟ้าล่าง
- ___ . ศธ. 52.3 วัดราชบูรณะ
- ___ . สบ. 1 เอกสารสวนพระองค์สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหลวงพิษณุโลกประชานารถ
โรงเรียนและการศึกษา

1.2 เอกสารที่ตีพิมพ์แล้ว

พิพากการวงศ์มหาโกษาธิบดี, เจ้าพระยา (ท่า บุนนาค). หนังสือแสดงกิจจานุกิจ.

พระนคร. : คุรุสภา, 2514.

เทพศาสตรศักดิ์, พระยา. การเพาะปลูกสำหรับโรงเรียนประถมทั่วไป.

พระนคร : โรงพิมพ์ไท, 2466.

___ . หนังสืออนุภูมิศาสตร์เล่ม 1, 2. พระนคร : กรมวิชาการ
กระทรวงธรรมการ, 2445 และ 2446.

___ . หลักการสอนวิชาทำสวนสำหรับชั้นประถมศึกษา. พระนคร :
โรงพิมพ์ศรีหังส์, 2467.

ธรรมการ, กระทรวง. รายงานประจำปี พ.ศ. 2459.

___ . รายงานประจำปี พ.ศ. 2461.

___ . รายงานประจำปี พ.ศ. 2462.

ธรรมปริชา, พระยา (แก้ว รัตประจิตร). ไตรภูมิโลกวินิจฉัย (ม.ป.ท.).

. 2521. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฌาปนกิจศพ นายทองสุข กาจจนพันธ์
ณ เมรุวัดธาตุทอง 28 พฤศจิกายน 2521)

ธรรมศักดิ์มนตรี, เจ้าพระยา. ธรรมจริยาเล่ม 4. พระนคร. สำนักพิมพ์วรรณกิจ,

- 2520.

ประเสริฐอักษรนิติ, หลวง, ผู้รวบรวม. หนังสือแบบสอนอ่านเล่ม 2. พระนคร :

โรงพิมพ์ศาลบรรณนิติ, 2466.

ประเสริฐอักษรนิติ, หลวง และเจ้าพนักงานเวร. หนังสือแบบสอนอ่านเล่ม 4

กรมศึกษาธิการ ร.ศ. 120. พระนคร : โรงพิมพ์สรรพวงกิจ, 2446.

ประเสริฐอักษรนิติ, หลวง. หนังสือพุทธจริยากรมศึกษาธิการ ร.ศ. 119.

พระนคร : โรงพิมพ์ศาลบรรณนิติ, 2445.

ปรีดิธรรมธาดา, พระยา (แพ ตาละลักษมณ์). สังคดียวงศ์. กรุงเทพมหานคร :

หิวพร, 2521.

พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ ฉบับหอสมุดแห่งชาติรัชกาลที่ 3 และรัชกาลที่ 4.

พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2506.

พระเสด็จสุเรนทราธิบดี, พระยา (ม.ร.ว. เปีย มาลากุล). จรรยาแพทย์.

พระนคร. โรงพิมพ์อักษรนิติ, 2464.

ไพศาลศิลปศาสตร์, พระยา (สนั่น เทพหัสดินทร์ ณ อยุธยา); หนังสือสอนอ่านธรรม

จริยาเล่ม 5 สำหรับชั้นมัธยม. พระนคร : กรมศึกษาธิการ, 2449.

ไพศาลศิลปศาสตร์, พระยา และภาณวิจิตร, หลวง. หนังสือธรรมจริยาเล่ม 6 กรมศึกษา

ธิการ. พระนคร : โรงพิมพ์อักษรนิติ, 2448.

เมธาธิบดี, พระยา. การเพาะปลูกเบื้องต้นเล่ม 1, 2. พระนคร : โรงพิมพ์

กรุงเทพเคอสิเมด, 2463.

แมกซ์ แลนด์, เอส จี. "โรงเรียนสวนนันทอุทยานและสุนันทาลัย" ในท้องสมุคกระทรวง
ศึกษาธิการ (เอกสารตัวเขียนต้นฉบับ)

ยอนสัน, คัมบลิว ยู. ภูมิศาสตร์สยามสำหรับชั้นประถมศึกษารวมศึกษาธิการ.

พระนคร : โรงพิมพ์อักษรนิติ, 2450.

ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 29 ภาค 1 พ.ศ. 2455 แผนกกฎหมาย.

_____. เล่ม 31 ภาค 2 พ.ศ. 2457 แผนกราชกิจจา.

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา. มนุญวิทยาเล่ม 1 ตอน 1-2.

พระนคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2493.

_____. ลายพระหัตถ์เกี่ยวกับการศึกษาของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา
วชิรญาณวโรรส ถวายพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวครั้งทรงรับ
ภาระอำนวยการศึกษาหัวเมืองทั่วพระราชอาณาจักร. พระนคร : โรงพิมพ์
มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2514.

ศรีสุนทรโวหาร, พระยา (น้อย อาจารย์ยางกูร). แบบเรียนหลวงภาษาไทย.

พระนคร . ศิลปบรรณาการ, 2506.

ศิลปากร, กรม. ประชุมประกาศรัชกาลที่ 4 พ.ศ. 2394 - 2411. พระนคร : ศิลปภา
2517.

สัมฤทธิศิกรรรม, หลวง. หลักแห่งศิกรรรม. พิมพ์ครั้งที่ 2. พระนคร : โรงพิมพ์
กรมวิชาการ, 2475.

เอกสารเรื่องจัดการศึกษาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว "พระบรม-
ราชโองการตอบเรื่องการไล่นักเรียนที่โรงเรียนพระตำหนักเดิมสวน-
กุหลาบ" พระนคร . คณะกรรมการจัดงาน ฉลองวันเฉลิมราชสมภพ
100 ปี ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, 2511.

เอกสารชั้นรอง

หนังสือ

- ควอริช เวลส์. การปกครองและการบริหารของไทยสมัยโบราณ. แปลโดยกัญจนี สมเกียรติกุล และยุพาท ชุมจันทร์. กรุงเทพมหานคร : โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2519.
- จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. ถาม-ตอบ พระราชพงศาวดารย่อ. (ฉบับพิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ รศ. พุ เฉยปทุม 15 ธันวาคม 2520)
- _____ . พระราชพิธีสิบสองเดือน. พระนคร : สำนักพิมพ์แพรวพิทยา, 2514.
- นิตยทิพย์ นาถสุภา. "ความคิดทางเศรษฐกิจของพระยาสุรียานุวัตร." ใน เศรษฐกิจไทย เล่ม 3 โดยพระยาสุรียานุวัตร (ที่ระลึกในงานฌาปนกิจศพ นางกนกพลี วรรณสิน พ.ศ. 2519)
- ชลธิรา กลัดค้อย, บรรณาธิการ. ชีวิตและงานของครูเทพ. กรุงเทพมหานคร : โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2518.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช และชัชศศิยา กรวงสูตร, รวบรวม. เอกสารการเมืองและการปกครองไทย. พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2518.
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ และสุชาติ สวัสดิ์ศรี, บรรณาธิการ. ประวัติศาสตร์และนักประวัติศาสตร์ไทย. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ประพันธ์สาส์น, 2519.
- คำทรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้า. ความทรงจำ, พระนคร : สำนักพิมพ์ศิลปาบรรณาคาร, 2519.
- _____ . ประชุมพระนิพนธ์เกี่ยวกับตำนานพุทธศาสนา. พระนคร : โรงพิมพ์การศาสนา, 2514.

คำร้องราชานุกาพ, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา. ประวัติเจ้าจอมมารคัทยิม รัชกาลที่ 5 กับ

สุภานิตทุกคตะสอนบุตร. (พิมพ์แจกในงานพระราชทานเพลิงศพเจ้าจอมมารค

ัทยิม รัชกาลที่ 5 ณ วัดเทพศิรินทราวาส 11 มีนาคม 2481)

. นิทานโบราณคดี. (หนังสืออนุสรณ์งานศพ นางเนียร ลพานุกรม

พ.ศ. 2511)

คำร้องราชานุกาพ, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาและคนอื่น ๆ. แบบเรียนเร็วสำหรับเรียนหนังสือไทย

เล่ม 1. พระนคร : โรงพิมพ์ศึกษาพิมพ์การ, 2438.

แถมสุข นุมนนท. กฎ ร.ศ. 130. พระนคร : สำนักพิมพ์เรืองศิลป์, 2522.

ทรงสุรเดช, พระยา, ประยูร ภมรมนตรี และปรีดี พนมยงค์. บันทึกนักปฏิวัติไทย.

วิชัย บำรุงฤทธิ, ผู้รวบรวม. กรุงเทพมหานคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, 2517.

ชนิด อยู่ใหม่. ตำนานเทศน์มหาชาติ. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์พระจันทร์, 2561.

ธรรมศักดิ์มนตรี, เจ้าพระยา. เรื่องต่าง ๆ ของกรุงเทพโดยเนื่องด้วยเศรษฐกิจวิทยา.

พระนคร : คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2476.

ชานินทร์ กรีวิชัย. สิทธิสตรีตามกฎหมายไทย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สำนัก

ทำเนียบนายกรัฐมนตรี, 2510.

นายร้อยพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, โรงเรียน. ประวัติโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอม

เกล้าเจ้าอยู่หัว. พระนคร : โรงพิมพ์โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า,

2510.

บรรจง ตันศยานนท์. "ปัญหาการรวมชาติในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า

เจ้าอยู่หัว". ใน การเมืองการปกครองสมัยใหม่. รวมงานวิจัยทางประวัติ

ศาสตร์และรัฐศาสตร์, ชัยอนันต์ สมุทวณิช และสุวดี เจริญพงศ์, บรรณาธิการ.

พระนคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2522.

เบญจวรรณ สุนทรากุล. วิชาการของแบบเรียนไทย. พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย

ลัยรามคำแหง, 2518.

ปรีดิศรรมชาก, พระยา. โบราณศึกษา. (ม.ป.ท., ม.ป.ป.)

พรภิรมย์ เอี่ยมธรรม. บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทย (พ.ศ. 2475 - 2488).

พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2520.

ไพศาล ศิลปศาสตร์, หลวง. (สนั่น เทพหัสดินทร์ ณ อยุธยา). เด็กเซอร์ตัววิเศษ

ของโรงเรียนอาจารย์. พระนคร : โรงพิมพ์วรรณกิจเจริญ, 2444.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. ประวัติมหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์. พระนคร :

มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2521. (พิมพ์เนื่องในโอกาสฉลองครบรอบ 84 ปี

เดือนตุลาคม 2521)

วชิรญาณวโรรส, สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา. เบญจศีลเบญจธรรม. กรุงเทพฯ-

มหานคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2443.

. "พระประวัติศรีสเลา," ในพระประวัติสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยา

วชิรญาณวโรรส. พระนคร : มหามกุฏราชวิทยาลัย, 2414.

วุฒิชัย มูลศิลป์. การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5. พระนคร : สมาคมสังคมนศาสตร์

แห่งประเทศไทย, 2516.

สวนกุหลาบ, โรงเรียน. อนุสรสวนกุหลาบ. พระนคร : (ม.ป.ท.), 2498.

สุกัญญา ตีรวณิช. ประวัติการหนังสือพิมพ์ในประเทศไทยภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

(พ.ศ. 2325 - 2475). พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, 2520.

สุรศักดิ์มนตรี, พระยา. ประวัติการเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรี. พระนคร : กุรุสภา, 2507.

เสนาธิการทหารบก, โรงเรียน. เสนาธิการรำลึก. พระนคร : โรงเรียนเสนาธิการ

ทหารบก, 2513. (จัดทำในโอกาสวันสถาปนาโรงเรียนเสนาธิการทหารบก

ครบรอบ 60 ปี งานฉลองพระอนุสาวรีย์จอมพลสมเด็จพระเจ้าฟ้าจักรพงษ์ กรมหลวง

พิษณุโลกประชานารถ. 3 เมษายน พ.ศ. 2513)

เสรีรักษ์โกเศศ. ชีวิตชาวไทยสมัยก่อนและการศึกษาเรื่องประเทศไทย. พิมพ์ครั้งที่สอง.

พระนคร : คลังวิทยา, 2506.

เสรีร โกลเศศ. ฟื้นความหลัง. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์กวีนิพนธ์สยาม, 2510.

วัฒนธรรมและประเพณีต่าง ๆ. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ดาวหนา,
2506.

เหรียญ ศรีจันทร์ และเนตร พูนวิวัฒน์. กบฏ ร.ศ. 130. พิมพ์ครั้งที่ 5. พระนคร :
สำนักพิมพ์คัมภีร์, พ.ศ. 2522.

อกนิ รพีพัฒน์, ม.ร.ว. สังคมไทยสมัยรัตนโกสินทร์ พ.ศ. 2325 - 2416. แปลโดย
ม.ร.ว. ประกายทอง สิริสุข และพรณี สรวงบุญมี. กรุงเทพมหานคร :

โครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2518.

อมรรตุนารักษ์, จมื่น. พระราชกรณียกิจสำคัญในพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว
เรื่องการศึกษาของชาติเดิม 6 และ 7. พระนคร : ครูสภา, 2504.

อ็อเวสต์, เค็นเนท. ประวัติศาสตร์โปรเตสแตนต์ในประเทศไทย ค.ศ. 1828 - 1958.
พระนคร : สภาคริสตจักรแห่งประเทศไทย, 2521.

โอกาส เสวีกุล. พระวาทะปาฐกถาแห่งการปฏิรูป. พระนคร : แพร่พิทยา, 2513.

บทความในวารสาร

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. "พุทธศาสนากับการรวมทางการเมืองสมัยอยุธยาตอนต้น
1893 - 2013." โบราณคดีฉบับคำรณราชานุภาพ (4 มิถุนายน 2516) :
438 - 439.

เรย์โนลด์ส, แฟรงค์ อี. "ศาสนาของพลเมืองในประวัติศาสตร์ไทย." สังคมศาสตร์
ปริทัศน์ ฉบับพิเศษ พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหมื่นนราธิปพงศ์ประพันธ์.
2 (สิงหาคม 2514) : 54 - 67.

วิษาจ, เควิด เค. "คณะสงฆ์เป็นเครื่องยกฐานะในสังคมไทยโบราณ." วารสาร
ศิลปากร 10 (พฤษภาคม 2509) : 41 - 48.

แสง จันทรงาม. "พุทธศาสนากับสังคมไทยปัจจุบัน." สังคมศาสตร์ปริทัศน์
3 (ธันวาคม-2511) : 7 - 9.

วิทยานิพนธ์

จันทร์คน ประवालัทธม. "เปรียบเทียบราชสำนักในรัชกาลที่ 5 และรัชกาลที่ 6."

วิทยานิพนธ์ปริณิถัมภ์มหิดล แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.

ฉลอง สุนทรวาณิชย์. "ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศรัสเซียและประเทศไทยตั้งแต่

ปลายคริสต์ศตวรรษที่ 19 ถึงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 20." วิทยานิพนธ์ปริณิถัมภ์มหา-

บัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516

ชัยโณม สุนทรสวัสดิ์. "การศึกษาเชิงประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการป่าไม้ทางภาคเหนือ

ของไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2431 - 2475" วิทยานิพนธ์ปริณิถัมภ์มหิดล

แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.

ทวีศักดิ์ สุภาษา. "การจัดตั้งกรมตำรวจและกระทรวงนครบาลในรัชสมัยพระบาท-

สมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว." ปริณิถัมภ์การศึกษามหาบัณฑิต

มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2521.

เทียมจันทร์ อำแหง. "บทบาททางการเมืองและการปกครองของจอมพล ป.

พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2475 - 2487)." วิทยานิพนธ์ปริณิถัมภ์มหิดล

แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.

✓ แฉงน้อย ติตติรานนท์. "บทบาทเสนาบดีกระทรวงธรรมการในระบอบสมบูรณาญา-

สิทธิ์ราชย์." วิทยานิพนธ์ปริณิถัมภ์มหิดล แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิต-

วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.

พรรณี อวนสกุล. "กิจการเหมืองแร่ที่มุ่งกับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจภาคใต้ของ

ประเทศไทย พ.ศ. 2411 - 2474." วิทยานิพนธ์ปริณิถัมภ์มหิดล

แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.

พรเพ็ญ อันตระกูล. "การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้า-

เจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453 - 68)." วิทยานิพนธ์ปริณิถัมภ์มหิดล แผนกวิชา

ประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517.

พลกุล อังกินันท์. "บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว." วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2515.

พวงเพชร สุรัตน์กุล. "เปรียบเทียบผลงานของ เสนาบดีกระทรวงเกษตรในระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พ.ศ. 2435 - 2475." วิทยานิพนธ์ปริศนาคามหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2516

พวงร้อย กล่อมเอียง. "พระบรมราชาไชยบายเกี่ยวกับปัญหาชาวจีนในพระราชอาณาจักร รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว." วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2516.

ภารดี มหาจันทร์. "การปฏิรูปราชการทหารในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว." วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2519.

มีทนา เกษมถ. "การวิเคราะห์ในเชิงประวัติศาสตร์ เรื่องการ เมืองและการปกครอง ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2453 - 2468)." วิทยานิพนธ์ปริศนาคามหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2517.

ยุวดี ตบนิยากร. "วิวัฒนาการของการแพทย์ไทยตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว." วิทยานิพนธ์ปริศนาคามหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.

ละออทอง อมรินทร์รัตน์. "การส่งนักเรียนไทยไปศึกษาต่อต่างประเทศตั้งแต่ พ.ศ. 2411 - 2475." วิทยานิพนธ์ปริศนาคามหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.

สมชาย หลั่งหมอยา. "ปัญหาชาวนาและนโยบายของรัฐบาลในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว." วิทยานิพนธ์ปริศนาคามหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.

- สมโชค อองสกุล. "การปฏิรูปการปกครองมณฑลปัตตานี พ.ศ. 2449 - 2474." วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2521.
- สมสว่าง ชวนโชยสิทธิ์. "การปฏิรูปภายในกรมในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว." วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2515.
- สิริลักษณ์ สักดิ์เกรียงไกร. "ตังกำเนกชนชั้นนายทุนในประเทศไทย (พ.ศ. 2390 - 2453)." วิทยานิพนธ์ปริชามหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.
- สุรางค์ ตันเสียงสม. "ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นตั้งแต่รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว." วิทยานิพนธ์ปริชามหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520.
- สุวดี เจริญพงศ์. "ปฏิกิริยาของรัฐบาลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวต่อการเคลื่อนไหวตามแนวความคิดประชาธิปไตยและสังคมนิยม ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475." วิทยานิพนธ์ปริชามหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.
- สุวิทย์ ไทยวัฒน์. "วิวัฒนาการเศรษฐกิจชนบทในภาคกลางของประเทศไทยระหว่าง พ.ศ. 2394 - 2475." วิทยานิพนธ์ปริชามหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522.
- อัจฉรา ชุมดี. "งานค่านการเกษตรและกำรคมนาคมของเจ้าพระยาวังษานประพิศ พ.ศ. 2452 - 2467." วิทยานิพนธ์ปริชามหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

อักษรภาพ กุมุทพัฒน์. "กบฏ ร.ศ. 130 ศึกษาการปฏิรูปทางการปกครองและกลุม
ทหารใหม่." วิทยานพนธ์ปริชานมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์
บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2523.

เอกสารอื่น ๆ

ชาณุวิทย์ เกษตรศิริ. "ประวัติศาสตร์กรุงเทพ." คำบรรยายนำวิชาประวัติศาสตร์
กรุงเทพ. กรุงเทพมหานคร : คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2521.
(อัคราเนา)

อัครพิทย นาคสุภาและ สุทธิ ประศาสน์เกรียง. "ระบบเศรษฐกิจไทย 1851 - 1910."
กรุงเทพมหานคร : คณะเศรษฐศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521.
(อัคราเนา)

ทวีศิลป์ สืบวัณณะ. "บทบาทของเจ้านายไทยในการลงทุน ศึกษาเฉพาะกรณีสมเด็จพระ
พระเจ้าบรมวงศ์เธอกรมหมื่นนราธิปประพัทธ์พงศ์." (อัคราเนา)

นิธิ เอียวศรีวงศ์. "การศึกษาประวัติศาสตร์ไทย อดีตและอนาคต." ปาฐกถานำการ
สัมมนาของสมาคมประวัติศาสตร์แห่งประเทศไทยเรื่อง "ความก้าวหน้าของ
การวิจัยประวัติศาสตร์ไทยปัจจุบัน" ระหว่างวันที่ 11 - 12 พฤษภาคม
พ.ศ. 2522 ห้องประชุมแผนกสถิติ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย. (อัคราเนา)

ปิยนาค บุนนาค. "การปฏิรูปการปกครองแผ่นดินในสมัยรัชกาลที่ 5." รายงาน
ครั้งแรกเสนอต่อสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย พ.ศ. 2522. (อัคราเนา)

ภูวคด ทรงประเสริฐ. "พาทีของไทยที่มีต่อการดิ้นเข้ามาของ คร. ชุนยัตเท็น."
จุลสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ (กันยายน - ธันวาคม, 2521)

สุนทร อัสสไวย. "บทบาทของรัฐบาลและเอกชนในการพัฒนา : พิจารณาเฉพาะกรณี
ประวัติศาสตร์โครงการรังสิต. พ.ศ. 2431 - 2452." รายงานผลการวิจัย

หมายเลข 1 สถาบันไทยศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2521. (อัคราเน่า)

สุนทร อัสสไวย และ อัจฉราพร กมลพัฒน์. "ประวัติศาสตร์สังคมไทย

พ.ศ. 2435 - 2475 : พิจารณาจากการจัดระเบียบบริหารประเทศให้ทันสมัย

และอิทธิพลของตะวันตกที่มีต่อสังคมไทย." บทความเสวนาคอทที่ประชุมทาง

วิชาการที่สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ วันที่ 10 มีนาคม

พ.ศ. 2523. (อัคราเน่า)

อมรร ลักษณ์วาลา. "พจนานุกรมรัฐกิจไทย." คำบรรยายวิชาพจนานุกรม

ไทย. กรุงเทพมหานคร : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2516. (อัคราเน่า)

เอกสารภาษาอังกฤษ

Books

Adams, Don. Education and Modernization in Asia. London :

Addison and Wesley Publishing, 1970.

Kirsch, A. Thomas. "Modernizing Implications of Nineteenth

Century Reforms in Thai Sangha." In Religion and

Legitimation of Power in Thailand, Laos, and

Burma, pp. 66 - 86. Edited by Bardwell L. Smith.

Chambersburg : Anima Books, 1978.

Kitagawa, Joseph M. and Reynolds, Frank E. "Theravada

Buddhism in the Twentieth Century." In The Cultural,

Political and Religious Significance of Buddhism

in Modern World, pp. 32 - 54. Edited by Heinrich

Doumoulin, London : Collier Macmillan Publishers, 1976.

- Kneller, George F. Introduction of the Philosophy of Education. New York : John Wiley and Sons, 1964.
- Kohn, Hans. "Nationalism." International Encyclopaedia of the Social Sciences 11 (1968) : 132 - 135.
- Nakamura, Hajime. "The Basic Teachings of Buddhism." In The Cultural, Political and Religious Significance of Buddhism in Modern World, pp. 1 - 31. Edited by Heinrich Dumoulin. London : Collier Macmillan Publishers, 1976.
- Reynolds, Frank E. "Sacral Kingship and National Development : The Case of Thailand." In Religion and Legitimation of Power in Thailand, Laos, and Burma, pp. 100 - 110. Edited by Bardwell L. Smith. Chambersburg : Anima Books, 1978.
- Smith, R. B. "The Cycle of Confucianization in Vietnam." In Aspects of Vietnamese History, pp. 1 - 29. Edited by Walter F. Vella. Honolulu : University of Hawaii Press, 1973.
- Steinberg, David Joel, et al. In Search of Southeast Asia : A Modern History. Kuala Lumpur : Oxford University Press, 1975.
- Tambiah, S. J. World Conqueror and World Renouncer : A Study of Buddhism and Polity in Thailand against a Historical Background. Cambridge : Cambridge University Press, 1976.

Vella, Walter F. Chaiyo! King Vajiravudh and the Development of Thai Nationalism. Honolulu : University of Hawaii Press, 1978.

Vu Đức Bàng. "The Đông Kinh Free School Movement, 1907 - 1908." In Aspects of Vietnamese History, pp. 30 - 95. Edited by Walter F. Vella. Honolulu : University of Hawaii Press, 1973.

Wyatt, David K. The Politics of Reform in Thailand : Education in the Reign of King Chulalongkorn. New Haven : Yale University Press, 1969.

Other Materials

Reynolds, Craig J. "A Nineteenth Century Thai Buddhism Defense of Polygamy and some Remarks on the Social History of Woman in Thailand." Paper presented at the 7th IAHA. Conference, Bangkok, Thailand, 22 - 26 August 1977.

Zack, Stephen J. "Buddhist Education Under Prince Wachirayan Warorot." Ph. D. thesis, Cornell University, 1977.

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาคผนวก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ ๑

จำนวนโรงเรียน นักเรียน ในมณฑลกรุงเทพฯ และมณฑลต่าง ๆ พ.ศ.2426-2454

พ.ศ.	กรุงเทพฯ		มณฑลต่าง ๆ		รวม	
	โรงเรียน	นักเรียน	โรงเรียน	นักเรียน	โรงเรียน	นักเรียน
2428	19	1554	10	510	29	2064
2429	21	1500	13	400	34	1900
2430	21	1476	16	602	37	2078
2431	22	1474	17	568	39	2042
2432	25	1595	20	730	45	2325
2433	24	1800	27	715	51	2515
2434	24	1584	24	841	48	2425
2435	—	—	—	—	98	2515
2436	—	—	—	—	94	2640
2437	—	—	—	—	75	2465
2438	—	—	—	—	61	2336
2439	34	1634	26	986	60	2620
2440	49	2364	43	1825	92	4189
2441	56	3430	43	1990	99	5420
2442	(55)	(4000)	202	6147	257	10147
2443	55	4956	348	12258	403	17214
2444	79	7560	350	14106	429	21666
2445	(76)	(7200)	300	14917	376	22117
2446	(75)	(7900)	306	16617	381	24717
2447	(74)	(8700)	336	19082	410	27782
2448	81	8175	330	19881	411	28056
2449	90	8660	328	19997	418	28657
2450	91	9894	340	20244	431	30138
2451	137	13359	307	16603	444	29962

พ.ศ.	พ.ศ.	พ.ศ.	พ.ศ.	พ.ศ.	พ.ศ.	พ.ศ.	พ.ศ.	พ.ศ.	พ.ศ.	พ.ศ.	พ.ศ.	พ.ศ.	พ.ศ.	พ.ศ.	พ.ศ.	พ.ศ.	พ.ศ.
2436	2437	2438	2439	2440	2441	2442	2443	2444	2445	2446	2447	2448	2449	2450	2451	2452	2453
4.2	5.2	2.4	3.5	3.1	2.3	3.7	4.0	4.0	1.5	7.2	11.5	1.2	3.6	6.0	10.3	3.6	1.5
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	3.7	3.4	3.1	3.7	4.5	3.6	3.7
0.7	0.6	1.6	1.7	0.3	0.9	1.3	0.6	1.0	1.0	1.0	1.1	1.1	1.2	1.5	0.9	1.5	1.5
1.5	1.5	0.3	0.6	1.2	1.2	1.1	1.1	1.1	1.5	1.5	1.3	1.4	1.5	1.6	4.5	3.4	3.0
0.4	0.2	1.5	0.5	1.8	3.4	3.9	6.3	6.1	...	6.3	1.6	10.0	10.5	10.5	10.2	11.7	10.7
1.6	0.0	0.6	0.6	1.0	1.4	2.2	2.2	2.6	2.0	2.6	3.1	3.4	3.4	3.9	4.0	4.3	4.2
0.2	0.1	1.5	0.2	0.7	0.5	0.4	1.0	1.0	1.0	1.0	1.7	2.0	2.0	2.1	2.2	2.5	2.6
0.4	0.3	1.3	.2	1.7	0.5	1.4	1.1	1.0	1.5	1.2	1.3	1.3	1.4	1.4	1.4	1.2	1.2
0.1	1.5	1.7	0.2	4.5	5.2	4.3	5.5	5.3	5.6	5.0	2.8	2.7	3.3	3.5	3.9	2.8	3.6
0.6	0.3	1.3	0.5	รวมกับพระคลัง		0.7	0.8	..	1.4	1.6	2.2	2.6	3.1	3.0	2.8	2.6	2.2
11.	12.	13.	18.	24.	24.	27.	32.	30.	38.	44.	46.	50.	57.	56.	58.	58.	59..
-	-	.095	-	.196	.207	.294	.732	.720	-	.804	.767	.004	.51	.801	.932	.930	.590
-	-	-	-	-	.0263	-	.0016	.003	.013	.0053	.014	.012	.14	.014	.045	.041	.004

ที่มา :

ลัทธิธรรมการ

๑. มาจากเปรียบเทียบงบประมาณแผ่นดินกับกรมศึกษาธิการของกระทรวงธรรมการระหว่าง พ.ศ. 2434 - 2454
 Wyatt David K, *The Politics of Reform in Thailand : Education in the Reign of King Chulalongkorn*, Yale University Press 1969. Appendix B.

๒. แผนภูมิ เปรียบเทียบงบประมาณกระทรวงธรรมการกับกระทรวงกลาง ๆ ตั้งแต่ พ.ศ. 2435 - 2444 และ พ.ศ. 2444 - 2453 แห่งนาย ลีศิริวานนท์, "เอกสารกิจการกระทรวงธรรมการในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์", วิทยานิพนธ์ปริญญาตรีจากสถาบันวิจัยสังคมและจิตวิทยาประยุกต์ศาสตร์ทางกฎหมาย มหาวิทยาลัย พ.ศ. 2510 หน้า 74, 149

2441	2442	2443	2444	2445	2446	2447	2448	2449	2450	2451
-	-	-	-	-	-	-	-	-	173.50	3232.64
-	-	958.38	-	443.50	302.97	967.81	840.27	229	274.50	3966.66
-	-	-	942	-	-	1902	-	-	2023.88	1468.73
-	-	-	1316.44	1264	1564.84	-	274	2236.13	95.38	-
-	-	-	615	104.95	353.41	716.63	1609.13	5716	200 ฟิวเจอร์ 1634.88	983.03
-	-	-	-	-	311.50	520	1335.31	1325	3441.25	9195.03
-	-	-	-	1963	-	-	-	-	-	-
-	-	-	83.38	1146.38	-	386.43	336	619	727.50	620.09
-	-	-	-	-	-	-	-	678	251	3979.50
-	-	-	-	-	-	-	-	26	737.88	445.60
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
-	-	-	72	310.13	54	238.83	-	-	43	-
-	-	-	-	-	-	2082.05	-	-	-	-
-	-	-	-	-	-	-	-	500	-	-
-	-	-	-	76	-	-	-	-	-	162
-	-	-	-	5864	-	3329.97	2250	1021.50	3262.50	2361
26360	-	703.85	-	1054.58	1066	4085	5331.50	1815.16	1060.31	18561.33
26366	-	1662.26	3028.82	104 ฟิวเจอร์ 12142.40	4302.82	14228.72	11976.21	14105.75	200 ฟิวเจอร์ 13742.37	44075.31

2450	2451	2452	2453	รวม
173.50	3232.64	1018.25	450.00	4874.50
274.50	3966.66	2702.50	2340.37	13232.02
2023.88	1468.73	1141.15	766.07	8243.85
55.33	-	202.50	601	7574.39
200 1100 1634.83	983.03	140.88	1075 1100 245.46	1371 1100 12361.17
3444.25	9195.03	960.59	171.34	17260.02
-	-	871.76	128	2960.76
727.50	620.09	379.04	325	4622.82
251	3979.50	643.75	-	5557.25
737.88	445.60	1525.39	240.25	2975.02
-	-	201	-	201
-	-	412.14	-	412.14
43	-	152.78	181.74	1052.48
-	-	-	541.50	2623.55
-	-	15.75	-	513.15
-	162	3669.46	606	4513.46
3282.50	2361	698	-	18786.37
1060.61	10561.33	26102.37	2002	88594.23
200 1100 13742.67	44575.31	40648.01	1075 1100 9301.34	1371 1100 136034.56

ศูนย์วิทยบริการ
มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี

จำนวนนักเรียนโรงเรียนพิเศษ พ.ศ.2454

โรงเรียน	จำนวนนักเรียน	จำนวนนักเรียนที่เรียนจบหลักสูตรเมื่อสิ้น พ.ศ.2454	จำนวนนักเรียนที่ออกจากโรงเรียนหลักสูตรและสอบไล่ได้ออกจนจบหลักสูตร พ.ศ.2454	จำนวนนักเรียนที่เรียนจบ 5 ปี ที่วางมาแล้ว
ข้าราชการพลเรือน	106	3	14	50
เกษตร	43	12	11	39
กฎหมาย	1208	20	7	57
ราชมหาวิทยาลัย	147	10	47	45
นายร้อยชั้นประถม	430	223	25	981
นายร้อยชั้นมัธยม	557	137	25	715
นายเรือ	141	100	16	54
นายช่างกล	72	5	9	21
นายร้อยตำรวจ	59	18	1	78
นายกองตระเวน	40	16	10	83
ไปรษณีย์โทรเลข	12	7	2	77
รวม	2815	461	167	2200

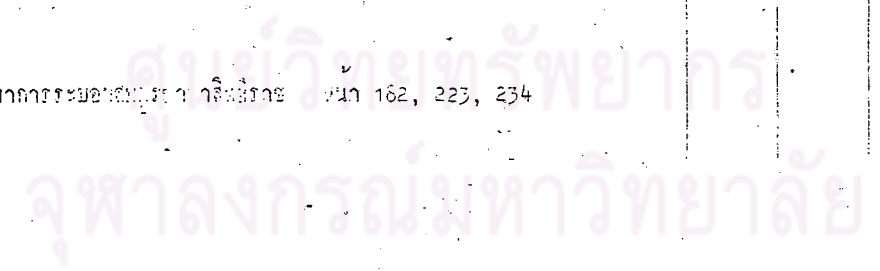
ที่มา : ภูมิรักษ์ มุลทีลป, การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ 5 หน้า 170.

ตารางที่ 5

ปริมาณประจุไฟฟ้าของธาตุประกอบของ ...

55	2456	2457	2458	2460	2461	2462	2463	2464	2465	2466	2467	2468	2469	2470	2471	2472	2473	2474	2475	
3	11.6	12.3	12.9	13.2	13.5	13.5	14.5	16.0	15.5	15.6	16.2	16.8	17.4	12.6	12.6	12.6	12.6	10.8	10.9	10.9
7	3.9	4.0	3.9	4.1	4.2	4.7	5.4	5.6	4.6	5.0	4.9	5.0	4.9	4.5	4.5	4.5	4.5	3.8	3.9	-
0	1.0	1.0	1.3	1.1	1.1	1.2	1.5	1.5	1.7	1.5	1.7	1.7	1.6	1.4	1.3	1.3	1.3	1.2	1.2	0.8
2	3.1	5.7	5.6	6.3	6.0	6.5	7.0	6.9	6.3	6.2	6.4	6.7	6.5	6.7	6.7	7.0	7.0	6.7	7.3	6.2
3	11.4	6.6	6.9	5.5	5.5	5.7	6.2	6.0	5.4	5.4	14.4	14.9	14.5	13.8	15.9	17.4	19.4	19.0	19.1	15.3
3	4.9	7.4	3.0	9.1	9.4	11.2	12.0	10.9	10.3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
3	2.4	2.5	2.6	3.2	3.3	3.4	3.5	3.7	3.7	3.8	5.0	5.1	4.8	4.8	3.0	3.0	3.0	3.0	2.9	2.6
3	1.5	1.7	1.8	2.0	2.1	2.1	2.1	2.4	2.3	2.5	2.6	2.6	2.7	2.7	2.9	3.2	3.6	3.7	3.8	3.4
3	4.6	5.3	5.0	5.6	6.3	6.9	8.4	9.1	9.9	10.8	13.3	11.0	11.9	11.9	5.7	6.5	2.4	9.4	8.2	5.1
1	1.0	1.2	1.6	2.0	1.9	1.9	2.3	2.5	3.2	3.5	3.6	4.1	3.8	3.8	3.8	4.4	4.4	4.5	4.6	3.1

ลิตีรายนท์ ... หน้า 162, 223, 234

จำนวนนักเรียนโรงเรียนรัฐบาล														2456	2467	2468	2469	2470	2471	2472
2453	2454	2455	2456	2457	2458	2459	2460	2461	2462	2463	2464	2465	2456	2467	2468	2469	2470	2471	2472	
9,110	8,632	8,676	7,794	8,804	10,650	11,651	12,357	13,087	13,658	15,925	16,293	15,570	15,184	16,309	14,931	12,041	13,547	14,670	14,931	
672	827	753	800	892	922	1,617	2,023	2,332	2,082	2,948	3,184	3,019	2,999	3,288	2,470	2,201	1,879	1,872	1,980	
457	192	489	456	468	490	979	1,228	1,103	1,138	1,420	1,540	1,318	1,172	1,183	1,137	849	776	969	980	
27	16	423	424	1,343	1,432	1,391	1,325	2,001	1,366	1,840	1,361	1,933	1,707	1,233	991					
323	286	276	445	529	622	794	1,079	1,401	1,372	1,448	1,768	1,901	1,615	1,440	1,150	860	814	861	1,020	
263	235	303	647	688	796	859	1,298	1,642	1,431	1,476	1,576	1,816	2,302	2,651	2,773	4,197	4,225	4,645	4,270	
1,567	2,542	1,509	1,768	1,778	2,365	2,604	2,439	2,662	2,618	2,672	2,819	2,684	2,519	2,429	2,054	1,889	1,748	1,704	1,690	
305	412	305	548	612	627	2,098	2,328	2,607	2,309	2,579	3,264	1,031	1,150	1,242	1,158	1,635	1,457	1,593	1,860	
316	354	767	969	1,251	1,552	1,519	1,387	1,563	1,361	1,231	1,403	1,676	1,811	1,556	904	746	827	1,025	1,110	
426	460	494	618	724	884	993	1,266	1,384	1,346	2,110	2,172	2,650	1,969	1,819	1,382	1,143	1,060	1,171	1,210	
349	503	460	597	949	1,100	1,589	2,277	2,615	2,388	2,804	3,425	2,531	2,343	2,623	2,424	1,407	1,458	1,671	1,810	
1,948	1,727	1,731	1,237	1,211	1,482	1,226	1,483	1,706	2,187	2,435	2,467	1,755	1,400	1,213	1,239	1,546	1,569	1,770	2,110	
219	265	227	260	245	314	รวมกับ พิเศษโลก	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
633	665	936	860	1,016	772	1,072	1,753	2,137	2,558	2,084	2,376	1,512	1,515	1,444	1,354	1,011	1,084	1,184	1,110	
564	424	478	666	1,303	1,516	1,504	1,954	2,266	3,167	2,748	2,813	2,692	2,137	1,954	1,703	1,665	1,709	1,906	2,010	
1905	2121	1025	1029	1065	1308	1328	2238	2452	2822	2792	2996	5063	4,225	2,943	676	รวมกับ เขตสอนกลางราชศึกษา	-	-	-	
			961	898	1053	1386	1745	2366	2303	2626	3290	1195	1,114	1,091	758					
600	474	860	520	710	1275	1277	1474	4834	2503	2608	3267	1801	2,150	2,180	1,800	1664	1,766	2,008		
						636	758	1339	1839	2233	2321	1716	1,392	1,105	1,050	รวมกับเขตสอนกลาง	-	-		
20491	21133	20712	21599	25486	29218	34525	40912	46327	49598	53972	58935	51857	50339	47700	39954	32872	33919	36449	38300	

2465

2465	2466	2467	2468	2469	2470	2471	2472	2473	2474	2475	
15,570	16184	16301	14531	12041	13547	14670	14930	17034	17167	16401	
3,019	2099	3288	2470	2201	1879	1872	1981	2241	2469	3827	
1,318	11132	1135	1137	849	776	969	987	1004	1044	รวมกับประกัน	
1,933	1707	1833	331		รวมกับมูลนิธิศิริราชเวช					-	-
1,901	1015	1440	1150	860	314	861	1029	1205	1324	รวมกับราษฎร	
1,816	2302	2651	2773	4197	4225	4645	4273	4052	4597	4548	
2,684	2519	2429	2054	1889	1743	1704	1692	1974	1999	รวมกับอยุธยา	
1,031	1150	1242	1158	1635	1457	1593	1860	2271	2488	3946	
1,676	1811	1556	904	746	827	1025	1105	1230	1233	รวมกับศิริราชเวช	
2,650	1969	1819	1382	1143	1060	1171	1256	1389	1375	2407	
2,531	2343	2623	2424	1407	1458	1071	1830	2165	1929	2797	
1,755	1400	1213	1230	1546	1569	1770	2163	2331	2470	2483	
-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
1,512	1515	1444	1354	1011	1084	1184	1103	1082	1127	1349	
2,692	2137	1954	1703	1665	1709	1906	2019	2363	2571	3832	
5063	4325	2343	676	รวมกับ							
1195	1114	1091	750	มูลนิธิราชสีห์							
1801	2150	2130	1800	1664	1766	2008	2125	2262	2127	1647	
1716	1392	1105	1050	รวมกับมูลนิธิราชสีห์							
51857	50399	47700	39954	32872	33919	36449	38353	42603	43920	43037	

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จำนวนครูโรงเรียนรัฐบาล

หมวด

	2453	2454	2455	2456	2457	2458	2459	2460	2461	2462	2463	2464	2465	2466	2467	2468	2469	2470	2471	2472	2473	2474	2475	
พหุ	580	592	520	490	493	449	521	513	453	536	614	634	654	676	727	751	635	744	760	783	791	734	809	
ก	29	35	39	39	33	43	67	74	79	98	107	117	163	119	128	126	104	90	117	93	99	100	17	
ร	21	11	17	20	17	19	28	47	40	47	49	57	39	47	57	55	37	38	48	43	39	45	ไปรวมกับ กรมการ	
(สุราษฎร์)	2	2	27	26	50	52	47	53	54	56	56	54	67	61	59	54	ไปรวมกับเขต ก. วิทยาลัย					-	-	
อ	14	15	16	27	19	24	36	56	42	54	53	67	51	63	65	71	47	41	45	49	55	56	ไปรวมกับ กรมการ	
อ	11	11	14	21	23	27	29	40	50	57	64	69	69	78	95	69	201	205	187	169	175	200	199	
อ	53	57	52	57	66	69	71	88	82	78	94	95	90	82	79	81	96	72	74	89	82	92	ไปรวมกับ อ	
อ	13	18	19	22	21	25	31	36	102	120	129	130	43	46	47	57	93	88	80	108	89	100	158	
อ	6	7	22	43	45	59	51	57	61	62	67	64	47	44	51	57	53	52	53	56	54	57	ไปรวมกับ อ	
อ	10	14	17	21	22	29	33	43	53	59	70	73	67	57	68	58	61	50	51	53	54	58	116	
อ	14	18	23	22	27	28	46	53	67	87	94	102	84	66	81	86	71	78	51	75	77	85	113	
อ	47	46	38	34	46	44	35	43	56	73	76	98	56	75	75	71	113	103	117	121	115	134	132	
อ	7	9	13	11	13	13	14	ไปรวมกับเขตพิเศษโลก					-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
อ	20	25	50	50	42	46	63	78	84	115	168	102	66	79	72	73	63	64	66	65	58	60	66	
อ	17	15	24	31	29	67	76	79	94	86	97	110	85	84	96	86	77	87	106	94	112	115	182	
อ	62	64	44	45	51	44	55	68	76	78	79	81	78	104	51	41	ไปรวมกับเขตพิเศษอ					-	-	-
อ	18	17	22	15	15	24	30	40	47	55	61	55	41	40	53	56						-	-	-
อ	18	17	22	24	25	30	32	44	56	95	106	102	63	70	80	88	76	81	86	93	94	97	86	
อ	เพิ่มถึง พ.ศ. 2459			-	-	20	23	36	54	65	76	50	48	49	56	ไปรวมกับเขตพิเศษ					-	-	-	
รวม	924	956	957	998	1037	1093	1321	1457	1532	1810	2049	2103	1813	1839	1931	1933	1780	1793	1941	1851	1894	1933	2031	

ตารางที่ ๑
 ปริมาณและการเพิ่มของค่าบดที่ประกาศการศึกษาภาคบังคับ
 พ.ศ. 2464 - 2475

พ.ศ.	จำนวนค่าบดทั้งหลาย	จำนวนค่าบดที่มีการศึกษา บังคับ	คิดเป็นร้อยละ
2464	5050	2311	45.76
2465	5053	2444	52.00
2466	5051	3401	67.30
2467	5051	3625	72.35
2468	4968	3792	76.83
2469	4982	3817	76.61
2470	4981	4005	80.40
2471	4629	4057	87.45
2472	4977	4135	83.08
2473	4979	4150	83.35
2474	4980	4148	83.29
2475	4806	4263	88.70

ที่มา : 1. กรมสามัญศึกษา, สัมฤทธิ์ผลของการจัดการศึกษาภาคบังคับ รายงาน
 อันคัม 8, หน้า 52

จำนวนเงินศึกษาพลีที่เก็บได้จาก พ.ศ.2464-2470

พ.ศ.	จำนวนเงินศึกษาพลี ที่คาดว่าจะเก็บได้	จำนวนเงินศึกษา พลีที่เก็บได้จริง	เก็บได้คิดเป็น ร้อยละ
2465	1,513,626.00	1,187,939.00	73.53
2466	2,216,345.00	1,706,852.00	67.79
2467	2,428,567.50	1,829,355.32	64.81
2468	2,725,903.50	2,007,183.96	63.09
2469	2,649,795.50	2,233,796.69	69.98
2470	3,065,138.50	2,562,675.85	71.37
2471	-	-	78.58

ที่มา : ระลึก ชานี, "นโยบายและการจัดการศึกษาภาคบังคับของไทย
 ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง (พ.ศ.2475-2503)," ;
 วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, พ.ศ.2522, หน้า 84.

จำนวนโรงเรียน

	2464	2465	2466	2467	2468	2469	2470	2471	2472	2473	2474	2475	2464	2465	2466	2467	2468	2469
	17	26	42	42	47	26	36	24	6	33	33	154	638	947	1040	1322	1637	1441
	123	125	209	259	343	356	347	370	462	471	485	762	5159	9193	10321	23002	45311	34214
	218	64	39	62	79	81	105	92	127	130	135	1428	3111	4410	4426	5060	6287	4235
	109	130	154	140	140	ไปรวมกับหน่วยงานราชการ		-	-	-	-	-	5991	10191	10170	6422	7796	ไปรวมกับ
	56	98	140	139	149	162	152	198	165	166	166	1428	2626	7395	10264	11943	12356	12145
	180	197	118	113	227	1322	1338	1347	1376	1046	1306	1428	9463	15910	17470	27060	40271	220169
	105	239	299	321	321	3322	328	246	327	413	316	1428	5112	14909	26462	24709	24099	22655
	137	235	236	244	244	335	392	404	419	427	456	966	6451	27660	27317	26191	26514	34668
	113	127	122	122	98	114	105	112	184	101	100	ไปรวมกับ กระทรวง มหาดไทย	5233	9301	6113	6236	7330	6165
	70	162	170	161	177	190	210	256	261	292	305	589	3720	17122	16590	13892	17417	15120
	204	246	350	382	389	355	359	354	77	373	378	405	12521	19709	35499	34963	30024	11892
	134	299	347	385	392	627	583	616	578	591	597	601	7526	24559	26515	29309	26041	47341
	99	126	194	216	215	ไปรวมกับมหาวิทยาลัย		-	-	-	-	-	5466	11946	20624	21203	10848	ไปรวมกับ
	98	141	149	150	148	144	148	146	151	171	153	186	4421	7980	3454	6076	7919	7370
	51	148	285	335	344	321	323	325	261	336	346	556	2771	15033	28171	32094	32055	31060
	331	356	499	478	487	ไปรวมกับหน่วยงานราชการ		-	-	-	-	-	20121	32628	102176	105164	109290	ไปรวมกับ
	181	474	434	513	547	-	-	-	-	-	-	-	19942	33976	79423	84204	70281	-
	511	571	530	520	430	481	462	512	529	519	616	436	35151	10370	64045	59263	57507	53333
	2742	3754	4377	4582	4835	4826	4908	5002	4923	5745	5971	6081	157547	378747	310740	527053	552843	524178

บัญชีและกฎโรงเรียนประจำบาลมณฑลนครราชสีมา
พ.ศ. 2464-2475

				จำนวนครู											
2472	2473	2474	2475	2464	2465	2466	2467	2468	2469	2470	2471	2472	2473	2474	2475
34635	5850	7148	15352	19	32	70	65	72	41	57	61	115	137	155	4361
7240	40001	41657	75025	171	173	433	555	794	786	795	320	932	995	1032	1639
6831	9260	10405	ไปรวมกับ ปรากฏ	223	94	105	86	136	131	125	135	158	179	203	ไปรวมกับ ปรากฏ
-	-	-	ไปรวมกับ อุษยชา	150	164	165	192	190	ไปรวมกับมณฑลอุดร			-	-	-	ไปรวมกับ อุษยชา
15740	17162	20338	238136	79	174	276	235	306	301	301	309	354	374	369	-
216476	217969	235672	ไปรวมกับ ปรากฏ	212	209	274	447	558	3616	3516	3755	3918	3934	4117	4063
26186	35264	35603	ปรากฏ	113	473	625	640	687	641	609	481	652	717	727	ไปรวมกับ ปรากฏ
45271	50609	60762	93771	205	405	369	404	396	593	367	756	836	938	1031	1695
6090	6327	7231	ไปรวมกับ นครราชสีมา	200	201	207	205	197	171	166	145	181	193	200	ไปรวมกับ นครราชสีมา
19660	27515	28925	40333	94	307	296	254	268	265	301	347	386	502	558	7110
33367	36011	38799	38938	432	606	692	722	544	670	667	675	677	735	780	587
45387	52262	59482	59154	172	496	691	700	352	1115	1064	1044	1154	1148	1278	1143
-	-	-	-	114	282	425	498	440	ไปรวมกับมณฑลอุดร			-	-	-	-
8532	9841	10960	9658	105	167	189	133	198	202	213	216	212	240	244	2514
32289	42488	48259	63011	71	303	537	615	582	544	619	553	612	700	698	9945
-	-	-	-	411	609	1590	1595	1738	ไปรวมกับมณฑลอุดร			-	-	-	-
-	-	-	-	247	1273	1438	1443	1275	-	-	-	-	-	-	-
73006	80064	85038	61866	775	1059	1066	957	1069	1103	1263	1411	1496	1613	1680	1036
570710	635123	611117	695954	3601	6954	9426	9858	9988	10179	10443	10748	11683	12405	13072	12559

ตารางที่ 19

จำนวนนักเรียนในโรงเรียนพระบรมราชูปถัมภ์

พ.ศ.	โรงเรียนราชวิทยาลัย หลวงกรุงเทพ		โรงเรียนมหาดเล็ก หลวงเชียงใหม่		โรงเรียนมหาดเล็ก หลวง		โรงเรียนมหาดเล็ก หลวง		โรงเรียนมหาดเล็ก หลวง		โรงเรียนมหาดเล็ก หลวง	
	จำนวนนักเรียน ทั้งหมด	ครู ชั้นบริบูรณ์	จำนวนนักเรียน ทั้งหมด	ครู ชั้นบริบูรณ์	จำนวนนักเรียน ทั้งหมด	ครู ชั้นบริบูรณ์	จำนวนนักเรียน ทั้งหมด	ครู ชั้นบริบูรณ์	จำนวนนักเรียน ทั้งหมด	ครู ชั้นบริบูรณ์	จำนวนนักเรียน ทั้งหมด	ครู ชั้นบริบูรณ์
2452												
2453		รวม										
2454		57										
2455		คน										
2456												
2457	153	18	13									
2458	-	-										
2459	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2460	136	8	13	236	16	23	100	-	8	177	6	6
2461	129	7	13	233	30	25	108	-	11	142	1	5
2461	128	9	12	215	6	25	127	-	13	131	6	6
2463	135	8	13	208	9	24	117	3	12	147	11	10
2464	140	6	14	193	6	26	100	2	15	172	5	3
2465	132	4	13	172	8	26	90	1	12	139	-	1
2466	142	3	12	145	2	23	84	1	12	126	3	3
2467	129	5	9	140	2	21	88	1	11	97	3	3
2468	133	1	9	147	3	21	85	2	10	77	3	3

หมายเหตุ : ตั้งแต่พ.ศ. 2468 รัชกาลที่ 7 ขึ้นครองราชย์ที่โอนโรงเรียนพระบรมราชูปถัมภ์
กับกระทรวงศึกษาธิการ โดยยุบรวมกันไว้ชื่อว่าโรงเรียนราชวิทยาลัย และตั้งรวม
ประเภทโรงเรียนรัฐบาล

ที่มา : Ministry of Finance.; S.Y.B. B.E. 2458-2468. No.1-11

ตารางที่ 13

จำนวนประชากรแยกตามประเภท - ไม่ว่านั่งสือ

เพศชาย - หญิง

พ.ศ. 2454

มณฑล	จำนวนประชากร ทั้งประเทศ	เพศชาย		เพศหญิง	
		วุ่นั่งสือ	ไม่วุ่นั่งสือ	วุ่นั่งสือ	ไม่วุ่นั่งสือ
กรุงเทพ	531,171	-	-	-	-
กรุงเทพฯ	548,165	117,139	152,817	9,647	268,582
จันทบุรี	136,463	33,559	3,19	3,019	63,589
ชุมพร	166,402	45,774	37,166	5,842	77,620
นครชัยศรี	287,631	45,798	95,962	5,827	140,044
นครราชสีมา	502,218	85,634	162,973	916	252,695
นครสวรรค์	287,668	49,340	93,300	1,116	143,832
นครศรีธรรมราช	474,266	102,256	136,269	10,312	229,409
ปัตตานี	276,695	14,795	122,792	1,782	137,526
ปราจีนบุรี	325,271	68,613	94,092	19,136	143,450
พิษณุโลก	249,856	48,516	73,261	1,610	126,469
พายัพ	1,223,761	10,548	595,952	386	616,875
เพชรบูรณ์	74,007	9,414	27,296	198	37,169
ภูเก็ต	230,037	31,108	94,019	5,225	99,605
ราชบุรี	426,825	76,513	134,509	22,339	193,464
อิสาน	1,455,497	77,060	615,155	1,109	762,165
อุตร	666,405	17,897	309,325	292	338,891
รวม	7,335,237	33,972	2,781,284	88,756	3,631,225

รวม
คิดเ

ตารางที่ 14
จำนวนโรงเรียน นักเรียน ครู ทั่วประเทศ
พ.ศ. 2455 - 2475

พ.ศ.	จำนวนโรงเรียน	จำนวนครู	จำนวนนักเรียน
2455	6937	5502	122,800
2456	-	-	-
2457	3403	4500	119,032
2458	3164	4466	133,445
2459	3293	4647	144,282
2460	3548	4947	160,571
2461	3340	5275	178,052
2462	3459	5537	187,501
2463	3752	6136	201,665
2464	4026	6945	241,508
2465	4488	9741	448,380
2466	4730	10,289	533,743
2467	4888	10,814	542,838
2468	5161	11,201	572,083
2469	5094	10,926	538,003
2470	5136	11,238	523,256
2471	5635	12,743	587,369
2472	5468	13,547	610,705
2473	5593	14,270	676,717

ตารางที่ 15
จำนวนนักเรียนหญิงทั่วประเทศ
พ.ศ. 2457 - 2475

พ.ศ.	จำนวนนักเรียนหญิง
2457	5,239
2458	5,397
2459	6,600
2460	7,411
2461	11,084
2462	13,280
2463	14,630
2464	16,819
2465	124,850
2466	201,341
2467	209,061
2468	- (ไม่ทราบจำนวนที่แน่นอน)
2469	- (ไม่ทราบจำนวนที่แน่นอน)
2470	- (ไม่ทราบจำนวนที่แน่นอน)
2471	239,150
2472	249,652
2473	282,574
2474	309,622
2475	- (ไม่ทราบจำนวนที่แน่นอน)

เปรียบเทียบจำนวนโรงเรียนรัฐบาลและประชาบาลในเขตต่าง ๆ
แยกตามชั้นประถมและมัธยมศึกษา

พ.ศ. 2466-2475

ชั้นประถมศึกษา

โรงเรียนรัฐบาล								โรงเรียนประชาบาล										โรงเรียนรัฐบาล												
2468	2469	2470	2471	2472	2473	2474	2475	2466	2467	2468	2469	2470	2471	2472	2473	2474	2475	2466	2467	2468	2469	2470	2471	2472	2473	2474				
47	71	75	104	81	73	48	48	42	42	47	26	36	24	6	64	73	154	73	46	47	52	52	45	87	88	43				
22	23	22	13	17	18	17	27	209	258	342	354	347	370	362	431	425	768	19	19	18	17	18	19	20	23	15				
12	8	7	7	8	7	6	รวมกลุ่ม ประชาบาล	42	62	79	81	105	92	127	138	135	รวมกลุ่ม ประชาบาล	8	8	6	6	6	7	7	7	6				
12	ไปรวมกับนครศรีธรรมราช						-	-	134	140	140	ไปรวมกับนครศรีธรรมราช						-	-	รวมกับ ประชาบาล	ไปรวมกับนครศรีธรรมราช						-			
17	13	8	7	9	7	7	รวมกับ ประชาบาล	140	139	149	162	152	198	165	168	168	รวมกับ ประชาบาล	7	4	5	ไปรวมกับนครศรีธรรมราช						-			
15	26	23	21	20	14	14	15	118	113	227	1322	1338	1347	1376	1646	1388	1418	16	19	15	12	9	10	11	12	7				
22	23	19	17	22	18	3	รวมกับ อยุธยา	303	321	321	322	326	246	327	413	316	รวมกับ อยุธยา	6	11	10	13	19	25	23	23	15				
4	10	10	8	10	8	6	22	247	244	244	385	392	404	419	427	456	966	11	14	15	12	11	7	21	22	7				
15	14	14	19	35	15	12	รวมกับ นครศรีธรรมราช	122	122	98	113	104	111	183	100	100	รวมกับ นครศรีธรรมราช	7	4	4	9	9	8	15	14	9				
8	8	7	7	8	8	8	14	172	160	176	199	210	256	261	292	305	589	9	5	5	5	5	7	7	8	5				
17	15	15	4	16	15	12	20	350	382	389	355	359	354	77	373	378	405	4	8	7	8	11	9	14	13	9				
13	18	15	18	16	17	12	11	348	385	392	627	593	616	577	591	597	601	13	12	13	12	11	12	19	19	14				
7	ไปรวมกับชายผ้า						-	-	195	216	215	ไปรวมกับเขตหลวงชายผ้า						-	-	-	ไปรวมกับเขตหลวงชายผ้า						-			
9	9	9	9	11	11	9	8	149	150	148	143	147	146	151	171	158	186	7	5	6	ไปรวมกับเขตหลวงชายผ้า						-			
15	14	14	12	11	48	15	21	300	335	344	321	323	325	261	335	346	556	11	10	10	9	9	12	13	12	9				
4	ไปรวมกับเขตหลวงราชสีห์						-	515	478	487	ไปรวมกับเขตหลวงราชสีห์						-	-	-	ไปรวมกับเขตหลวงราชสีห์						-				
9	ไปรวมกับเขตหลวงราชสีห์						-	494	513	547	ไปรวมกับเขตหลวงราชสีห์						-	-	-	ไปรวมกับเขตหลวงราชสีห์						-				
8	8	8	8	9	7	7	7	561	519	488	480	430	510	528	593	626	438	4	3	4	ไปรวมกับเขตหลวงราชสีห์						-			
286	260	246	254	223	226	276	193	4441	4579	4833	4681	4804	4999	4920	5742	5471	6081	9	8	8	8	8	8	13	14	9				
																	236	203	200	196	193	203	311	316	173					

ชั้นมัธยมศึกษา

โรงเรียนรัฐบาล

โรงเรียนประชาบาล

2468 2469 2470 2471 2472 2473 2474 2475 2466 2467 2468 2469 2470 2471 2472 2473 2474 2475

47	52	52	45	87	88	43	41	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
18	17	18	19	20	23	15	รวมกลุ่ม ปรากฏ	4	1	1	2	-	-	-	-	-	-	
6	6	6	7	7	7	6	ปรากฏ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
5	ไปรวมกับนครศรีธรรมราช						-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
15	12	9	10	11	12	7	รวมกลุ่ม ปรากฏ	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
10	13	13	25	23	23	15	รวมกลุ่ม อยุธยา	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
15	12	11	7	21	22	7	อยุธยา	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
4	9	9	8	15	14	9	รวมกลุ่ม นครศรี	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	
5	5	5	7	7	8	5	นครศรี	-	-	-	1	1	1	1	1	1	-	
7	8	11	9	14	13	9	15	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	
13	12	11	12	19	19	14	20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
12	16	14	18	42	19	13	13	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
6	ไปรวมกับเขตหลวงวิสุทธิ						-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
10	9	9	12	13	12	9	8	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	
11	12	11	16	19	42	12	20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
4	ไปรวมกับเขตนครราชสีมา						-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
4	ไปรวมกับเขตนครราชสีมา						-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
8	8	8	8	13	14	9	9	-	1	-	1	2	2	1	2	2	1	

200 196 193 203 311 316 173 180 13 5 2 5 4 3 2 3 3 2

ชั้นประถมศึกษา

นักเรียนโรงเรียนรัฐบาล

นักเรียนโรงเรียนประชาบาล

2467	2468	2469	2470	2471	2472	2473	2474	2475	2466	2467	2468	2469	2470	2471	2472	2473	2474	2475	2466					
7326	6053	4592	5933	6343	5628	6531	5917	5328	1940	1882	1857	1441	2128	2453	4635	5850	7148	15552	7327					
2160	1346	1174	1070	1050	1069	1349	1568	1780	18002	24962	45731	34174	32571	35551	37233	40001	41657	75025	1057					
359	787	642	542	765	762	712	664	ไปรวมกับ ปราจีน	4425	5060	6287	6235	5849	6510	6831	9260	10405	ปราจีน	329					
805	555	ไปรวมกับมณฑลนครราชสีมา						-	ไปรวมกับ ราชบุรี	10170	3422	7796	ไปรวมกับมณฑลนครราชสีมา						-	ไปรวมกับ	527			
988	699	526	491	535	689	737	752	ปราจีน	13310	11943	12056	12145	10781	13574	15740	17162	20338	ราชบุรี	382					
2019	1746	2703	2648	2812	2387	2092	2146	1932 ไปรวมกับ อยุธยา	17870	27060	40271	220269	205753	212786	216476	217969	235672	238186	429					
1654	1314	1264	1202	1137	1107	1187	1020	ไปรวมกับ อยุธยา	26402	24709	24099	26695	22470	17638	26186	35264	35603	อยุธยา	663					
343	313	770	773	850	908	997	766	1773 ไปรวมกับ นครราชสีมา	27317	22191	26514	34868	35489	39911	45271	54609	60762	93762 ไปรวมกับ นครราชสีมา	727					
1904	653	590	647	855	906	1012	964	นครราชสีมา	8113	8256	7330	6162	5707	6287	6085	6824	7226	นครราชสีมา	196					
1128	682	568	562	667	666	717	673	1265	16550	13862	13402	15120	15005	19506	19660	27515	28925	40333	525					
1914	1581	877	950	523	1290	1495	1146	1684	33459	34963	36024	31892	32939	32067	33367	36011	33799	38938	536					
731	808	898	1041	1184	1275	1268	1105	1074	28511	29589	26941	47341	47572	45504	45370	52262	59492	59614	342					
82 1	676	625	ไปรวมกับมณฑลพายัพ						-	-	ไปรวมกับ นครราชสีมา	20624	21283	18848	ไปรวมกับมณฑลพายัพ						-	-	-	361
301	876	611	745	795	647	662	683	นครราชสีมา	8454	8076	7919	7364	7643	7979	8532	9841	10960	9858	531					
1187	945	948	1026	1356	1308	1474	1499	2081	28171	32034	32055	31060	28852	30427	32289	42461	48259	63011	615					
2630	367	ไปรวมกับมณฑลนครราชสีมา						-	-	102176	105164	109920	ไปรวมกับมณฑลนครราชสีมา						-	-	205			
646	389	ไปรวมกับมณฑลนครราชสีมา						-	-	73423	84204	78281	ไปรวมกับมณฑลนครราชสีมา						-	-	310			
1523	1065	964	1057	1143	1284	1248	964	663	64645	59257	57507	53352	62728	68434	72984	80043	65801	61839	451					
25272	20804	17127	18687	20015	19926	21481	19667	18428	510663	526977	552248	524118	515787	538136	576659	635072	691047	695923	15792					

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ชั้นมัธยมศึกษา

4 วิทยาลัย

นักเรียนโรงเรียนประจำภาค

	2472	2473	2474	2475	2466	2467	2468	2469	2470	2471	2472	2473	2474	2475
51	8324	9341	9980	9842	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
15	896	873	1031	1934 รวมกับ ปราน	19	40	80	40	-	-	7	-	-	-
4	210	263	347		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
วิทยาลัยธรรมศาสตร์				รวมกับ ภาควิชา	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
0	323	444	550		54	-	-	-	-	-	-	-	-	-
9	1441	1653	2113	2076 รวมกับ อยุธยา	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1	472	679	797		-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
6	897	1190	1639	2070 รวมกับ นครราชสีมา	-	-	-	-	-	-	-	-	-	4
8	181	193	247		-	-	-	3	4	4	5	3	5	-
7	569	640	678	1100	-	30	15	-	-	-	-	-	-	-
5	435	600	693	1020	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
2	815	951	1250	1325	4	-	-	-	-	-	-	-	-	-
วิทยาลัย					-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
7	449	407	431	501	-	-	-	6	2	-	-	-	-	-
5	621	842	1017	1689	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
วิทยาลัย					-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
วิทยาลัย					-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	757	943	1150	930	-	6	-	11	17	28	22	21	65	27
	16500	19029	21929	22537	77	76	95	60	23	32	34	24	70	31

พ.ร. : Ministry of Finance., S.Y.B. B.E. 2468 - 2475. No. 11 - 17.

ตารางที่ 17

นักเรียนที่เข้าเรียนที่โรงเรียน โรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนเอกชนและสถานศึกษา
แยกตามระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา

พ.ศ. 2466 - 2475

ครูชั้นมัธยมศึกษา

	โรงเรียนรัฐบาล										โรงเรียนประชาบาล										
	2466	2467	2468	2469	2470	2471	2472	2473	2474	2475	2466	2467	2468	2469	2470	2471	2472	2473	2474	2475	
5	2466	2467	2468	2469	2470	2471	2472	2473	2474	2475	2466	2467	2468	2469	2470	2471	2472	2473	2474	2475	
6	359	391	435	448	441	451	470	475	491	547	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
9	47	54	59	45	44	45	49	46	48	92	-	3	1	2	-	-	1	-	-	-	
14	14	15	19	13	16	15	16	17	19	ปรวมกับ ปราน	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
20	20	22	21	ปรวมกับเขตลพบุรีวิบูลยาราช						24	ปรวมกับ ราชบุรี	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
16	16	26	20	13	21	17	23	20	24	ราชบุรี	2	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
23	23	24	22	73	64	72	69	60	61	37	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
23	23	33	23	30	21	22	26	24	42	อยุธยา	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
28	28	72	38	57	46	43	54	48	66	50	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
12	12	15	17	17	18	16	16	18	18	ปรวมกับ นครราชสีมา	-	-	-	1	1	1	1	1	1	1	
18	18	20	20	30	24	28	30	33	37	63	-	1	1	-	-	-	-	-	-	-	
29	29	29	32	29	32	33	33	34	40	51	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
35	35	36	31	40	40	48	52	54	62	71	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
18	18	19	20	ปรวมกับเขตลพบุรี						-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
34	34	29	34	30	31	29	28	26	33	33	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
30	30	38	38	40	36	36	40	44	46	93	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
10	10	10	ปรวมกับเขตลพบุรีราชธานี						-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
13	13	29	29	ปรวมกับเขตลพบุรีราชธานี						-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	
24	24	29	37	27	40	44	43	47	51	54	-	1	-	3	2	5	2	4	-	-	
757	892	921	980	876	904	957	982	1078	1151		2	5	2	7	4	6	4	5	-	-	

หน้า : Ministry of Finance., S.Y.B. B.S. 2466-2475. No. 11-17

กระทรวงศึกษาธิการ
จำนวนครูโรงเรียนรัฐบาลและโรงเรียนประชาบาลในเขตต่าง ๆ
แยกตามปีระจกษและระดับชั้นศึกษา
พ.ศ. 2466-2475
ตารางที่ 16

อัตราเวลาและวิชาเรียนสำหรับประเภทและชั้นมัธยมศึกษา (ชาย)

ที่มา : พ.ร.บ. ร.6 ศ.2/11 ประมวลกฎหมายการศึกษา 2 พุทธศักราช 2464 (วันที่ 1 พฤศจิกายน 2464)

	ปีที่ 1	ปีที่ 2	ปีที่ 3		ปีที่ 1	ปีที่ 2	ปีที่ 3		ปีที่ 1	ปีที่ 2
จรรยา	1.00	1.00	1.00	จรรยา	1.00	1.00	1.00	-	-	-
ภาษาไทยกับภาษาอังกฤษ	12.15	12.15	12.15	ภาษาไทย	4.30	4.30	4.30	ภาษาไทย	1.00	1.00
คำนวณวิธี	5.00	5.00	5.00	ภาษาต่างประเทศ	8.30	8.30	8.30	ภาษาอังกฤษ	8.30	8.30
ภูมิศาสตร์กับพงศาวดาร	2.15	2.15	2.15	คำนวณวิธี	5.00	5.00	5.00	ภาษาฝรั่งเศส, เยอรมัน, จีน	2.30	2.30
วาดเขียน	2.00	2.00	2.00	ภูมิศาสตร์และพงศาวดาร	2.00	2.00	2.00	พงศาวดาร	2.00	2.00
วิทยาศาสตร์	2.00	2.00	2.00	วิทยาศาสตร์	3.00	3.00	3.00	ภูมิศาสตร์	1.30	1.30
				วาดเขียน	1.00	1.00	1.00	คำนวณวิธี	6.30	6.30
				วิชาลูกเสือ	1.30	1.30	1.30	วิทยาศาสตร์	3.30	3.30
								วาดเขียน	1.30	1.30
รวมเวลา	26.30			รวมเวลา	26.30			รวมเวลา	27.00	
ชมรมร้อง				สวดคำนมัสการ				สวดคำนมัสการ		
สวดคำนมัสการ				สรรเสริญพระบารมี				สรรเสริญพระบารมี		
สรรเสริญพระบารมี				ประชุม				ประชุม		
ประชุม				การฝึกหัดลูกเสือ				การฝึกหัดลูกเสือ		
การฝึกซ้อมออกค่าย										
ฝึกแรมลูกเสือ										
สำหรับวิชาภาษาอังกฤษนั้นในชั้นนี้ให้ครูผู้สอนกำหนดเวลาเรียนตามความเหมาะสม และสำหรับโรงเรียนที่สอนการสอนภาษาต่างประเทศอื่น ๆ ต้องขออนุญาตและให้กระทรวงศึกษาธิการ เป็นผู้ตรวจหลักสูตรภาษานั้น ๆ				ในวิชาภาษาต่างประเทศนั้นให้เลือกเรียน 1-2 ภาษา โดยครูผู้สอนเป็นผู้กำหนดเวลาเรียนให้โดยขยายเพิ่มจากเวลารวม 26.30 ชั่วโมงใด				บังคับให้เรียนภาษาต่างประเทศ 2 ภาษา จากภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน และจีน โดยที่การสอนภาษาต่างประเทศต้องผ่านการอนุญาตจากกระทรวงศึกษาธิการ		

มาตรฐานหนังสือเรียนระดับประถมศึกษาสำหรับตัวเมืองอยู่ในชั้นต่าง ๆ

พ.ศ. 2455

ชั้น	วิชา	หนังสือ	
		ที่บังคับ	ที่ไม่บังคับ
ประถม 1	หนังสือ (ภาษาไทย)	- แบบเรียนเร็วเล่ม 1 หรือฉบับใด ในวิชาเดียวกันที่อนุญาตให้ใช้ แทนได้ - หัดอ่านนิทานอีสป	- แบบสอนอ่านเล่ม 1 (บทกระຈອກ)
	คำนวณวิธี	- เลขมูลศึกษา	- เลขประถมเล่ม
	จรรยา หนังสือ (ภาษาไทย)	- ถิ่นมัสการกุฎาณุกุณ - แบบเรียนเร็วเล่ม 2 - หัดอ่านนิทานสุภาพ	- ธรรมจริยาเล่ม 1 - แบบสอนอ่านเล่ม 2 - แบบสอนอ่านภูมิศาสตร์ เล่ม 1
ประถม 2	คำนวณวิธี	- เลขเดียวกับประถม 1	- เลขประถมภาค 2
	จรรยา ภาษาไทย	- สมบัติผู้ดี - แบบเรียนเร็วเล่ม 3 - หัดอ่านพลเมืองดี - เรื่องการเพาะปลูก - เลขเดียวกับประถม 1	- ธรรมจริยาเล่ม 2 - แบบสอนอ่านเล่ม 3 - แบบสอนอ่านภูมิศาสตร์ เล่ม 2 - คอลงกรผลสุคติ - เลขประถมภาค 3
ประถม 3	หนังสือ	ใช้หนังสือประถม 3	อะไรยังไม่ได้ใช้ในประถม 2 จะเติมก็ได้
ประถม 4	หนังสือ	ใช้หนังสือประถม 3	อะไรยังไม่ได้ใช้ในประถม 3 จะเติมก็ได้
มัธยม 1	จรรยา ภาษาไทย	- พลเมืองดี, สมบัติของผู้ดี - แบบหัดอ่านภาษาไทยชุด - ใจใจแตกทัพเรือ - ชั่งชั่งของคณเลือกดู	ธรรมจริยาเล่ม 4 - หนังสือภาษาไทยชุด - ชั่งชั่งของคณเลือกดูและ หนังสืออ่านอื่น ๆ ที่อนุญาต ให้ใช้ในโรงเรียน
	ภาษาอังกฤษ	- บินโดเล่ม 1 - บินโดเล่ม 2	
	คำนวณวิธี	- เลขมาตราหรือ A New Shilling Arithmatic by Pendlebury and Robinson	- มาตราเมตริก หรือฉบับอื่น ๆ ที่อนุญาตให้ใช้ในโรงเรียน
	ภูมิศาสตร์	- ภูมิศาสตร์สยามหรือฉบับอื่น ๆ ที่	

	<p>อนุปุถุคให้ใช้ได้ในโรงเรียน</p> <p>วิชา - ศุขวิทยาภาคคนหรือฉบับอื่น ๆ ที่ อนุปุถุคให้ใช้ได้ในโรงเรียน</p>	- บทเรียนด้วยของเล่ม 1
มัธยม 2	<p>จรรยา - ใหนั่งส้อมมัธยม 1</p> <p>ภาษาไทย - แบบหัดอ่านภาษาไทยชุด - ราชาริราชคองตีกเจาฝรั่งมั่ง ของ - รามเกียรติคองตีกกุงภกรรัฐ - โลกนิติกำโคลง</p>	- ธรรมจวิทยาเล่ม 4 - แบบหัดอ่านภาษาไทยชุด - รามเกียรติคองทาวมาลัย ราชวาคความ
	<p>ภาษาอังกฤษ - มั่นโคเล่ม 2 - มั่นโคเล่ม 3 - Blackie's Model Reader's Book one</p> <p>คำนวณวิธี - เลขมาตราต่าง ๆ หรือ A New Shilling Arithmetic by Pendlebury and Robin son</p> <p>ภูมิศาสตร์ - ภูมิศาสตร์สยามหรือฉบับอื่น ๆ ที่อนุปุถุคให้ใช้ในโรงเรียนได้</p> <p>วิชา - ศุขวิทยาภาคคน หรือฉบับอื่น ๆ ที่อนุปุถุคให้ใช้ในโรงเรียนได้</p>	<p>- แบบหัดอ่านภาษาอังกฤษ ของนิสเตอร์การโรดกับชวง เชฐกาโรวาท - Dent's First English Book, First Part, Royal Treasury of Story and Song - Introductory Golden Steps.</p> <p>และฉบับอื่น ๆ ที่อนุปุถุคให้ใช้ใน โรงเรียนได้</p>
มัธยม 3	<p>จรรยา ใหนั่งส้อมมัธยม 2</p> <p>ภาษาไทย - แบบหัดอ่านภาษาไทยชุด</p>	- ธรรมจวิทยาเล่ม 4
	<p>วาคความ - - อีเนมาคองตีกกะทึงกุงหนึ่ง</p> <p>ภาษาอังกฤษ - มั่นโคเล่ม 4 - Blackie's Model Reader</p> <p>คำนวณวิธี - เลขมาตรา</p>	- Dent's First English Book, Second Part, Royal Treasury of Story and Song

	วิทยา.	ไชนงสี่มข้ม 2	
มัธยม 4	จรรยา ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คำนวณวิธี	- ธรรมจรรยาเล่ม 4 - จรรยาแพทย์ - แบบหัดอ่านภาษาไทยชุด - นิราศนรินทร์ - เทศนาพระราชประวัติ - บันไดเล่ม 4 - เลขมาตรา	- พระราชนิพนธ์ปลุกใจเสือป่า - เรื่องความป้อหาธรรม - กลุณดาสอนน้องกำนัน - Dent's First English Book, Third Part
	ภูมิศาสตร์ พงศาวดาร วิทยา.	- พืชคติภาคพื้น - Geometry ฉบับต่าง ๆ - ภูมิศาสตร์สยาม - พงศาวดารฉบับต่าง ๆ - คุชวิทยาลัยภาคพื้น	
มัธยม 5	จรรยา ภาษาไทย ภาษาอังกฤษ คำนวณวิธี ภูมิศาสตร์ พงศาวดาร วิทยา.	- ธรรมจรรยาเล่ม 5 - จรรยาแพทย์ - แบบหัดอ่านภาษาไทยชุด - พระราชพงศาวดารกรุงธนบุรี และกรุงเทพฯ - บันไดเล่ม 5 (จบบทที่ 22) - Nesfield's Outline of English Grammar - Blackie's Model Reader - เลขมาตรา - พืชคติภาค 2 - Geometry - ไชนงสี่มข้ม 2 และอื่น ๆ - พงศาวดารฉบับต่าง ๆ - คุชวิทยาลัยอื่น ๆ	- พระราชนิพนธ์ปลุกใจเสือป่า - เรื่องความป้อหาธรรม - แบบหัดอ่านภาษาอังกฤษทาง ที่อนุญาตให้ใช้ในโรงเรียน - Dent's First English Book., Third Part
มัธยม 6	จรรยา	- ธรรมจรรยาเล่ม 5 - จรรยาแพทย์	- พระราชนิพนธ์ปลุกใจเสือป่า - เรื่องความป้อหาธรรม - ธรรมจรรยาเล่ม 6

	ภาษาไทย	- วิทยาวุฒิมหาชาติ	- ดิลกนิพนธ์ภาษกรีก
	ภาษาอังกฤษ	- มินโคเลม 5 (คอกจากบทที่ 22 จนจบ) - Nesfield' Outlines of English Grammar - Pitman's Commercial Reader (Intermediate)	
	คำนวณวิธี	- เลขมาตรา - พีชคณิตภาค 2 - Geometry	
	ภูมิศาสตร์	ใช้หนังสือมัธยม 5 และอื่น ๆ	
	พงศาวดาร	ใช้พงศาวดารฉบับกลาง ๆ	
	วิทยา	ใช้หนังสือมัธยม 5	
มัธยม 7	จรรยา	- จรรยาวิชาเลข 6 - จรรยาแพทย์	
	ภาษาไทย	- ดิลกนิพนธ์ภาษกรีก - พระราชพงศาวดารฉบับเต็ม ภาค 1	
	ภาษาอังกฤษ	- ให้อยู่ในความพิจารณาของครู	
	คำนวณวิธี	- เลข - พีชคณิต - Geometry - Trigonometry	
	ภูมิศาสตร์	- ให้อยู่ในความพิจารณาของครู	
	พงศาวดาร	- ให้อยู่ในความพิจารณาของครู	
	วิทยา	- ให้อยู่ในความพิจารณาของครู	
มัธยม 8	จรรยา	- ใช้หนังสือมัธยม 7	
	ภาษาไทย	- ดิลกเตลงพวย	- ดิลกพระลอ - ขุนช้างขุนแผน - อิเหนา
	ภาษาอังกฤษ	- อยู่ในความพิจารณาของครู	
	คำนวณวิธี	- เลข - พีชคณิต - Geometry	

ตารางที่ 22
จำนวนผู้สำเร็จประโยคครูอาชีพ
พ.ศ. 2460 = 2475

ล.ศ.	ประโยคครู ประถมภาคเขียน	ประโยคครู ภาคเขียนโท	ประโยคครู จักสานโท	ประโยคครู ประถมกสิกรรม
461	3	-	-	-
461	2	-	-	8
462	-	-	-	6
463	3	-	-	11
464	4	-	-	12
465	5	-	-	8
466	-	-	-	12
467	-	-	-	12
468	-	-	-	14
469	-	-	-	12
470	-	3	-	9
471	-	5	-	-
472	-	-	-	-
473	-	18	๕	31
474	-	7	2	15
475	-	1	-	-

ตารางที่ 23
 จำนวนผู้สำเร็จประโยคครูประกาศนียบัตร
 พ.ศ. 2437-2460

พ.ศ.	นักเรียนฝึกหัดครู	นักเรียนฝึกหัดครู	
	ชาย	หญิง	
2437	3	-	
2438	6	-	
2439	4	-	
2440	2	-	
2441	11	-	
2442	11	-	
2443	21	-	
2444	10	-	
2445	39	-	
2446	21	-	
2447	24	-	
2448	36	-	
2449	26	-	
2450	22	-	
2451	32	-	
2452	21	-	
2453	26	-	
2454	60	-	
2455	45	-	
2456	41	3	
2457	16	7	
2458	16	3	
2459	12	2	
2460	6	-	

ตารางที่ 24

จำนวนผู้สำเร็จประโยคครู มวล-ประถม (ชาย) จากโรงเรียนฝึกหัดครูวัดบวรนิเวศ,
ครูมัธยม (ชาย) จากโรงเรียนฝึกหัดครูมัธยมสวนกุหลาบ, ครูมัธยม (หญิง) จาก-
โรงเรียนฝึกหัดครูเบญจมาภราชาลัย และครูมัธยมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.2461-2475

พ.ศ.	นักเรียนฝึกหัดครู ประโยคมูล-ประถม (ชาย)	นักเรียนฝึกหัดครู ประโยคมัธยม(ชาย)	นักเรียนฝึกหัดครู ประโยคมัธยม(หญิง)	นักเรียนฝึกหัดครูประโยคมัธยม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
2461	11	2	15	
2462	11	1	8	
2463	18	5	2	
2464	13	11	10	
2465	17	8	5	
2466	16	10	-	
2467	19	3	-	
2468	10	13	26	
2469	32	3	-	
2470	6	21	8	
2471	22	28	6	
2472	23	42	4	
2473	19	2	-	16
2474	21	37	1	12
2475	30	-	-	23

หมายเหตุ พ.ศ.2475 นักเรียนฝึกหัดครูมัธยม ชาย-หญิง ย้ายไปรวมกับนักเรียนฝึกหัดครูมัธยม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเพิ่งเปิดขึ้นเมื่อ พ.ศ.2473

ที่มา : ประวัติครู (พ.ศ.2500-2504) ครูสภาจัดพิมพ์เนื่องในวันครู 16 มกราคม

จำนวนโรงเรียน										จำนวนนักเรียน									จำนวนครู										
2466	2467	2468	2469	2470	2471	2472	2473	2474	2475	2466	2467	2468	2469	2470	2471	2472	2473	2474	2475	2466	2467	2468	2469	2470	2471	2472	2473	2474	2475
10	6	6	6	6	5	6	22	12	9	402	622	654	465	638	776	978	1162	1270	1231	21	43	43	32	48	55	51	72	45	43
1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	7	10	32	24	11	17	16	19	20	63	-	4	4	4	3	2	2	2	2	7
5	5	5	2	2	1	2	3	3	-	33	17	20	10	4	10	15	29	33	-	3	5	4	-	-	1	1	-	3	-
1	2	1	-	-	ไปรวมกับนครศรีธรรมราช				-	10	29	32	-	-	ไปรวมกับนครศรีธรรมราช				-	1	3	4	-	-	ไปรวมกับนครศรีธรรมราช				
1	1	1	1	1	2	1	1	2	-	5	10	44	48	16	26	17	24	22	-	-	1	3	3	3	4	3	3	3	-
2	1	1	4	8	6	9	7	6	7	31	38	26	151	264	444	445	297	338	340	-	4	4	20	23	22	27	19	21	30
1	1	1	1	1	3	1	1	2	-	122	70	58	44	80	106	113	108	181	-	-	8	5	4	4	5	6	6	9	-
6	3	1	1	1	1	1	2	2	2	62	72	35	42	26	17	55	84	83	103	2	4	4	5	7	3	5	7	6	8
2	1	1	1	1	1	1	2	1	-	34	42	35	25	34	12	18	25	22	-	2	4	4	3	2	2	2	2	2	-
5	5	4	4	2	1	1	1	1	3	40	40	36	36	31	20	21	32	24	42	-	5	4	2	2	1	1	1	1	1
6	4	4	1	1	1	1	1	1	1	39	42	37	20	20	23	45	70	90	93	-	4	4	3	3	3	3	3	5	4
5	3	1	2	2	2	2	2	2	3	52	38	80	56	46	44	73	112	115	84	-	-	-	15	14	11	8	8	20	15
4	3	2	-	-	ไปรวมกับเขตพายัพ				-	29	24	44	-	-	ไปรวมกับเขตพายัพ				-	-	-	6	-	ไปรวมกับเขตพายัพ					
3	2	1	1	1	2	1	2	2	-	43	54	24	16	5	12	7	13	13	-	3	5	2	1	1	1	1	2	2	-
-	1	-	2	1	2	1	1	1	1	4	14	-	58	62	45	40	47	55	62	-	1	-	-	5	3	3	4	4	5
5	1	1	-	-	ไปรวมกับเขตนครราชสีมา				-	112	51	12	-	-	ไปรวมกับเขตนครราชสีมา				-	8	10	-	-	ไปรวมกับเขตนครราชสีมา					
2	1	1	-	-	-	-	-	-	-	44	32	56	-	-	-	-	-	-	-	3	3	6	-	-	-	-	-	-	-
1	1	1	1	1	2	1	1	1	1	32	38	36	61	84	85	84	17	58	54	3	3	6	-	-	-	-	-	-	-
35	42	33	28	29	30	29	47	36	29	1101	1243	1261	1078	1321	1637	1927	2093	2324	2072	38	107	114	97	120	121	118	138	130	118

ตารางที่ 26

จำนวนผู้สำเร็จการศึกษาชั้นประกาศนียบัตร
จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ.2459-2475

พ.ศ.	รัฐประศาสนศาสตร์	วิทยาศาสตร์และอักษรศาสตร์	วิศวกรรมศาสตร์	แพทยศาสตร์	เกษตรกรรมศาสตร์	พยาบาลผดุงครรภ์	รวม	ครูฝึกโรงเรียนเทคนิค
2459	23	-	23	58	-	-	104	24
2460	6	-	2	37	-	-	45	
2461	7	-	8	30	1	16	62	
2462	12	1	9	16	16	16	70	
2463	11	-	4	18	-	15	48	
2464	23	-	1	10	-	20	54	
2465	15	-	4	6	-	12	37	
2466	32	-	2	12	-	8	54	
2467	19	1	4	13	3	7	47	
2468	11	2	5	17	6	13	54	
2469	13	-	6	22	2	24	67	
2470	12	-	6	5	8	-	31	
2471	3	-	2	18	3	-	26	
2472	-	ประกาศนียบัตรอักษร.	7	16	2	21	46	
2473	17	ข.12 ญ.4	9	20	-	16	78	
2474	8	ว.ข.1 ข.2	ข.10 ญ.2	7	14	3	29	86
2475	-	ข.11	ข.17 ญ.6	6	13	4	16	63

ที่มา : ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ตารางที่ 27
จำนวนนักเรียนโรงเรียนกฎหมาย
พ.ศ.2452-2475

พ.ศ.	จำนวนนักเรียน ทั้งโรงเรียน	จำนวนนักเรียนที่สำเร็จ การศึกษาตามหลักสูตร	จำนวนครู	หมายเหตุ
2452		ตั้งแต่ พ.ศ.2452-		
2453		2467 มีนักเรียน		
2454		สำเร็จการศึกษา		
2455		รวมทั้งสิ้น 67 คน		
2457	1042	15	8	
2458	1151	15	7	
2459	-	-	-	
2460	1385	25	6	
2461	779	13	6	
2462	-	-	-	
2463	778	13	7	
2464	845	21	7	
2465	813	31	7	
2466	891	31	9	
2467	1119	49	9	
2468	1034	51	14	
2469	1083	26	15	
2770	1052	54	14	
2471	1088 (4)	63 (...)	14	1. ตั้งแต่ 2471 เป็นต้นมา ได้มีผู้เรียนต่อในระดับ นิติศึกษา ซึ่งเป็นกัฏ เรียนกฎหมายในระดับ สูงขึ้นไป ตั้งในสังกัดที่ ()
2472	949 (8)	67 (...)	13	
2473	915 (10)	78 (1)	16	
2474	954 (8)	38 (...)	15	
2475	897 (8)	66 (1)	16	

ตารางที่ 28.

จำนวนนักเรียนและครูโรงเรียนนายทหารระดับอุดมศึกษา

พ.ศ.	โรงเรียนสังกัดกองทัพบก					โรงเรียนกองทัพเรือ		หมายเหตุ
	นักเรียน ทั้งโรงเรียน	นักเรียนที่ น.ส.า.เรจ แต่ละปี	ครู	นักเรียน นายคาบ	นักเรียน เสนา- ธิการ ทหารบก	นักเรียน นายเรือ	นักเรียนทหาร ทหารเรือ ช่างกล	
2452		นักเรียน หจบการ			6			1. ครูโรงเรียน นายร้อยทหารบกชั้น ครูที่นามบรรยายพิเศษ โดยเจดีย์แล้ว 44-48 คนทุกปี
2453		ศึกษาตั้งแต่			1			
2454		เริ่มตั้งแต่		102	-			
2455		2432-2449 รวม 335 คน		139	6			
		และจาก						
		พ.ศ. 2452						
		57 รวม						
		428 คน						
2456				70	5			
2457	630	110	25	65	6	5	6	
2458	590	35	65	54	ไม่มี นักเรียน	13	5	
2459	-	-	-	101	ไม่มี นักเรียน	-	-	
2460	351	41	44	29	ไม่มี นักเรียน	18	5	
2461	734	43	44	32	ลบกมด	5	3	
2462	-	-	-	45	13	1	3	
2463	849	137	42	57	9	16	5	
2464	803	84	68	62	9	-	-	
2465	660	85	67	44	9	7	5	ยุบโรงเรียน
2466	723	85	68	86	9	8	3	
2467	492	51	67	103	7	8	8	
2468	318	50	33	63	9	9	4	
2469	273	39	51	94	9	9	6	
2470	215	42	49	111	11	9	7	
2471	167	42	48	119	9	9	-	
2472	227	42	56	119	6	12	-	
2473	274	42	62	103	6	3	-	
2474	302	30	63	126	6	5	-	
2475	295	100	57	119	-	7	-	